

Олекса ТИХИЙ

**ДУМКИ ПРО
ВИХОВАННЯ**

Олекса ТИХИЙ

ДУМКИ ПРО ВИХОВАННЯ

Видання друге доповнене

ДОНЕЦЬК - 2011

Олекса Тихий

Думки про виховання

Видання друге доповнене

Відповідальні за випуск:

Тихий Володимир, Шаповалов Євген,

Огнева Людмила, Курбацька Ірина

Оригінал макет

Огнева Людмила

Видання здійснено за сприяння

Товариства ім. О.Тихого та

Європейської партії України

ТИХИЙ Олекса. ДУМКИ ПРО ВИХОВАННЯ / Вступне слово канд. філолог. наук Пустової Фені Дмитрівни – Донецьк: Норд-Комп'ютер. – 2011. – 84 с.

До збірки ввійшли статті О.Тихого, які не були надруковані за його життя, спогади його друзів, аналіз педагогічної системи Олекси Тихого, зроблений кандидатом філологічних наук Ф.Д.Пустовою.

Також читач має можливість ознайомитися з текстом Міжнародної конвенції про права дитини, ратифікованої в Україні.

Дана публікація рекомендована батькам, студентам педагогічних закладів та вчителям.

ЗМІСТ

<i>Пустова Феня.</i> Педагогічна система Олексі Тихого	4
ПЕДАГОГІЧНІ РОЗДУМИ ОЛЕКСІ ТИХОГО	12
<i>Тихий Олекса.</i> Зауваження до "Загальних положень Проекту «Основ...»"	12
<i>Тихий Олекса.</i> Редакції газети "Радянська освіта"	18
<i>Тихий Олекса.</i> Думки про виховання.....	24
<i>Тихий Олекса.</i> Відлучення від матері	40
СПОГАДИ ПРО ОЛЕКСУ ТИХОГО	43
<i>Сверстюк Євген.</i> Учитель Тихий	43
<i>Мороз Раїса.</i> Світлій пам'яті Олексія Тихого.....	46
<i>Захарків Олександра.</i> Лист голові Т-ва ім. О.Тихого	52
КОНВЕНЦІЯ ПРО ПРАВА ДИТИНИ	54
Преамбула	54
Частина I.....	56
Частина II	77
Частина III.....	81

Педагогічна система Олекси Тихого

(штрихи до історичного портрету)¹

О. Тихий, як студент філософського факультету Московського університету, мав можливість спеціалізуватися з марксистсько-ленінської ідеології, щоб стати дипломованим викладачем ВНЗ. Такий вибір фаху відкрив би йому можливість задовольнити свій потяг до педагогічної діяльності й робити кар'єру науковця. Але Олекса ще молодим вирішив, що в компартію вступати не буде, бо його дуже бентежила доля рідного українського народу, який піддавався жахливій асиміляції. Саме цей фактор визначив життєву долю патріота. Після захисту дипломної роботи про педагогічний досвід А. С. Макаренка О. Тихий повертається на Донеччину, щоб працювати в школі і знаходити засоби протидіяння денационалізації.

Як педагог наш земляк сформував свої погляди на величезному опрацьованому в Москві матеріалі: історія світової філософії, історія світової педагогічної думки, спадщина видатних українських та російських письменників і вчених-філологів. Як обов'язкова норма для учнів було сприйняте висловлювання Рене Декарта: «Читання книги — це ніби розмова з найкращими людьми». У статті до «Радянської освіти» О. І. Тихий знайомить своїх сучасників із системою чеського мислителя і педагога Яна Амоса Коменського. Цей видатний учений вважав обов'язковим зв'язок виховання з

¹ Феня Дмитрівна Пустова (2010) — кандидат філологічних наук, доцент, викладач української літератури Донецького державного університету, одним з її учнів був Василь Стус. Після виходу на пенсію жила в Костянтинівці. У 2008 році очолювала журі Перших Олексиних читань в Олексієво-Дружківці. Стаття «Педагогічна система Олекси Тихого» написана нею незадовго до смерті. Вперше опублікована в газеті «Наша Дружківка» №46 16 листопада 2011р.

навчанням різними мовами — спочатку рідною, потім латиною — як мови науки і культури того часу, ділив навчання дітей на 4 етапи. Після першої материнської школи в 7-12 років була школа рідної мови.

У Ф. М. Достоєвського і Л. М. Толстого О. Тихий теж відзначив їхнє переконання, що діти повинні вчитися рідною мовою. З радістю він сприйняв звернення харків'янина Д. Багалія в дорадянський період до прибульців з інших країв: пам'ятати, що український народ заселив цю землю, захистив її під ворогів і довгі часи поливав своїм потом. Цей же вчений пропагував ідею: тільки дикуни не мають національності. Однодумець Д. Багалія О. Потебня доповнював: вивчення іноземної мови (російської теж) слід починати не з другого класу, а з 5-го — 6-го, коли дитина оволодіє рідною мовою і в неї зформується артикуляційна база. Нелегко пережив О. І. Тихий долю К. Д. Ушинського, який вимагав від царського уряду дозволу на відкриття українських шкіл. Патріот був видворений із інституту благородних дівичь у Швейцарію за нововведення в навчанні. Гадаємо, що О. Тихий пам'ятав про цей факт у біографії попередника, бо ж не піддався на численні провокації КДБ до другого заслання і в концтаборі випустити його за кордон. Москва не реагувала на звинувачення навіть зарубіжних журналістів, які побували в Союзі, і твердила, що тут немає політв'язнів.

У радянську добу сформувалася значна кількість педагогічних шкіл: від Ліпецького методу до абсолютно неймовірної системи навчання та виховання М. Щетиніна. Від досвіду А. Макаренка О. Тихий відмовився повністю, і не лише тому, що цей педагог працював із правопорушниками. Олекса не міг погодитися з насильством колективу над кожним його членом: при повній відсутності свободи для колоніста, без найменшого права мати свою думку, свої інтереси, могли формуватися

нещирі пристосуванці. Великої популярності в Союзі набула «Школа радості» В. О. Сухомлинського. Новаторством в його системі були уроки мислення дітей у процесі спілкування з природою: школярик, споглядаючи оточення, мусив знайти найпотрібніші слова, описати побачене, почуте. У такий спосіб розвивалася передусім пам'ять. Для того, щоб таких уроків було найбільше, В. Сухомлинський сам проводив заняття в початкових класах, пізніше підключав учителів-предметників. Цей педагог, висловлюючи правильні думки про зв'язок кожної людини з рідною мовою, зі своїм народом, замовчував, яке значення мають знання з історії для формування патріота. Можливо, саме тому В. О. Сухомлинський органічно вписався в радянську дійсність з її принципом інтернаціоналізму, тому й пропагувався владою.

О. Тихий теж був прихильником роботи з учнями і за межами класу. Йому це вдалося впродовж короткого часу в Олексієво-Дружківській школі. Від учнів при цьому вимагалось, щоб вони вдома підготували завдання з усіх предметів. Без сумніву, наодинці з учнями Олексій Іванович проводив патріотичне виховання багатьма засобами, зокрема організовував посадку дерев на двох ярах. Більше того, він просив місцевий орган освіти надати йому можливість читати всі предмети від першого до останнього класу. Це прохання викликало переполох. О. Тихого перевели у вечірню школу з правом читати математику й фізику. Проте, в умовах комуністичного режиму педагогічна праця для нього стала неможливою.

У 1970-ті роки здобув розголосу метод М. Щетиніна. Але він не міг повністю ознайомитися з системою цього педагога. Напевне, він не сприйняв би відсутність програм навчання (навчалися учні різних класів одночасно). Усі школярі оволодівали фахом будівельника, бо власними руками побудували ціле містечко і перебували в ньому

цілий рік. О. Тихий не міг би схвалити ізоляцію дітей від родичів, адже вони не отримували певної частки радості й життєвої енергії від спілкування з рідними. Листи Олекси з табору до дружини й сестер свідчать, що він великого значення надавав тому, як розвивалася дитина в сім'ї, а від тих, хто пішов до армії без вищої освіти, вимагав поєднувати службу із заочним навчанням.

Педагог О. І. Тихий докорінно відрізнявся від своїх сучасників передусім тим, що дбав не лише про поєднання навчання з вихованням. Цей абстрактний постулат фігурував у кожного теоретика. Головним завданням для нашого земляка було виховання українців-патріотів, боротьба проти денационалізації народу. Найбільш розгорнуто і всеохопно він виклав свою систему поглядів у зауваженнях до Проекту «Основи законодавства Союзу РСР, союзних республік про народну освіту», опублікованого ЦК КПУ в 1973 р. Це було останнє патріотичне зусилля П. Шелеста. Ураховуючи тогочасні політично-культурні обставини в Україні, О. І. Тихий додає в першу статтю «Основ...» п'ять тез про мету освіти. Вони зводилися до вимог: забезпечити «усебічний фізичний, інтелектуальний розвиток дітей та молоді», «ознайомлення з літературою, історією, культурою свого народу» [1]². Ці принципи містять у собі головне завдання освіти — виховувати національно свідомих громадян.

До другої статті «Основ...» О. Тихий додає такі положення: середня і вища освіта повинні існувати для суспільства «ідейних спеціалістів, здатних забезпечити культурний, моральний, науковий, технічний прогрес свого народу, СРСР та всього людства» [Там само, С. 46]³. Олекса знав із прочитаного в московських бібліотеках, що

² Тихий О. Не могу більше мовчати / О. Тихий ; [уклад. В. Овсієнко, Л. Огнева та ін.]. - Донецьк : Товариство ім. Олекси Тихого, 2009. -С. 45-50.

³ Тут: с. 13 - ст. 2-б

українці робили і зможуть надалі робити свій внесок у розвиток цивілізації. У третій статті «Право на освіту» О. І. Тихий наголошує на доступності освіти для всіх і вищої освіти «згідно із здібностями та уподобаннями молоді». А для цього, на його думку, навчання має бути безоплатним, з необхідними кабінетами, лабораторіями, спортзалами, клубами, із розвинутою художньою самодіяльністю і туризмом». Більше того, ще в часи коли не було БМВ у елітних студентів, наш земляк вважав, що закон має передбачати пільги та стипендії учням, студентам, аспірантам, а також забезпечувати їх відрядженнями в інші республіки та країни з метою «навчання чи вдосконалення знань» [Там само]⁴.

У доповненнях до четвертої статті «Про принципи народної освіти» знову наголошується на головних постулатах педагога: «Навчання рідною мовою»; «Патріотичний, інтернаціональний характер освіти на основі етичного та естетичного виховання» [Там само, с. 47]⁵. У таких формулюваннях слизька теза партії про інтернаціоналізм у суспільстві втрачала той зміст, що його вкладала радянська верхівка.

Геніальність О. Тихого виявилася в його розподілі обов'язків між органами освіти всіх рівнів: від союзного міністерства до школи й батьківських комітетів. Москва мала контролювати дотримання конституції країни (бо ж формально національні мови нібито розвивалися), популяризувати досягнення інших республік, фінансувати органи освіти й забезпечувати найновішими приладами, устаткуванням.

Союзним республікам О. І. Тихий надавав значно більше прав, оскільки вони мали справу зі своїм народом, на своїй споконвічній землі. Кожна республіка сама визначає, які типи шкіл, промислово-технічних

⁴ Тут: с. 13 - ст. 3-ж

⁵ Тут: с. 14 - ст. 4, пп. 4, 7

спеціальних та вищих навчальних закладів їй необхідні. На цьому рівні розробляють методи, форми й засоби навчання та виховання, складають програми, забезпечують підручниками, визначають заробітну плату для педагогів і технічних робітників. До компетенції місцевої влади входить створення переліку прав та обов'язків кожного фахівця з урахуванням його позашкільного навчання на педфакультетах, в університетах культури, у клубах, на спецсемінарах. Виборні посадовці-освітяни теж затверджувалися на місцях. Дев'яту статтю «Основ...» О. Тихий збагачує своїми принципами патріотичного виховання дітей та молоді, підносячи роль батьків у здійсненні такого завдання. Зокрема й вони мали вимагати високий рівень навчання та виховання, визначати, які напрямки професійного розвитку дітей забезпечувати: фізико-математичний, історико-літературний, літературно-мистецький та інші. Передбачалося використання фінансових внесків батьків на роботу найрізноманітніших гуртків: від навчання музики до радіотехніки й рукоділля. Рекомендувалося також «максимальне забезпечення потреб учнів у знаннях поза програмою» [Там само, с. 48]⁶. Широкі права надавалися батькам: «від звіту педколективу до вимоги звільнення окремих керівників і вчителів, які не забезпечували навчально-виховного процесу» [Там само]⁷. У системі О. І. Тихого батьки учнів є «національно свідомими громадянами, і саме вони наполягають, щоб навчання проводилося відповідно до традицій народу» [Там само]. А національні традиції сягають періоду Гетьманщини, Запорозької Січі, загалом козацького самоврядування, виборності від кошового і писаря до гетьмана та генерального писаря.

⁶ Тут: с. 16 - ст. 9 п.6

⁷ Тут: с. 16 - ст. 10 пп. 1, 2, 3

Відверто революційними є пропозиції нашого земляка до 18 статті «Основ...». Вимагаючи проводити навчання рідною мовою на всіх рівнях, починаючи з дитячих садків, він критикує тезу: «надавати можливість навчання рідною мовою». На переконання О. Тихого це «суперечить поняттю суверенності республіки, народу» і фактично означає: «бути патріотом або космополітом (зневажати рідну мову, свій народ)» [Там само, с. 49]⁸. О. І. Тихий вказує на масштабну шкідливість цієї тези. Вона «надає можливість по-міщанськи або шовіністично налаштованим людям відмовлятися від мови союзної республіки», формуватися «міщанами, шовіністами, космополітами» [Там само, с. 50]⁹. А Олекса Тихий усе життя вимагав: приїжджі, як і корінне населення, мають вчитися українською мовою в закладах усіх рівнів, а для національних меншин, крім росіян, має забезпечуватися і вивчення рідної мови.

У 1970-ті роки у своїх посланнях до редакцій газет і високих посадовців О. Тихий вимагав утвердження цих же постулатів. Так, у статті, надісланій у «Радянську освіту», він конкретизує до чого призводить закриття україномовних дитячих садків, шкіл, русифікація інтелігенції, відсутність українських кінофільмів: дискримінація «веде до зниження рівня культури, моралі» [2]¹⁰. На думку О. І. Тихого, вчені, письменники, митці мусять оволодівати кількома мовами, щоб знати здобутки своїх колег в інших регіонах, за кордоном. Від інтелігенції, особливо вчителів, Олекса вимагав: «ніде не соромитися говорити рідно мовою...», «щоб послідовно вкладали в душі дітей та їх батьків свідомість приналежності до української нації, розкривали культурні

⁸ Тут: с. 17 - ст. 18. п. 1

⁹ Тут: с. 17 - ст. 18. п. 6

¹⁰ Учитель Олекса Тихий/ [уклад. Л. Огнева]. - Донецьк, 2009. С. 6-11. Тут: с. 18

та мовні багатства народу, постійно доводили, що людина без патріотичних устремлінь, без свідомості праці на користь свого народу є віл, вартий лише того, щоб його запрягали в ярмо» [Там само, с. 9]¹¹.

О. І. Тихий агітував за активне, емоційне сприйняття літературно-художніх творів і відкидав телебачення як пасивне споживання не завжди корисного продукту. Навіть у концтаборі наш земляк постійно переймався проблемами освіти, пошуком шляху порятунку рідного народу. Зі священником В. Романюком він пише для закордону «Лист українських політв'язнів». Тема його — «Історична доля України». У ньому передбачені «можливі форми спротиву», рекомендації для тих, хто жив під гнітом комуністичного режиму.

Уся система поглядів і героїчна боротьба Олекси Тихого засвідчують його глибоку освіченість, професіоналізм і патріотичність. Його спадщина має стати здобутком Міністерства освіти й науки в незалежній Україні та втілюватися в життя.

¹¹ Тут: с. 44

ПЕДАГОГІЧНІ РОЗДУМИ ОЛЕКСИ ТИХОГО

Тихий Олекса.

**Зауваження до "Загальних положень Проекту
"Основ..."**

Зав. адміністративним
відділом ЦК КПУ
Тихого Олексія Івановича

***«...каждый народ должен
обладать независимостью и
быть хозяином
в своем собственном доме»***

Ф. Энгельс

За життя Леніна і перші десятиліття після його смерті кожний народ сам вирішував долю своєї освіти, культури тощо.

Згори завжди можна недоврахувати або переврахувати національні особливості того чи іншого народу. А сам народ, особливо, коли майже 100% письменних, коли є національна інтелігенція, національні кадри, краще знає, що йому необхідне як в галузі господарських потреб, так і в галузі культури, моралі, традицій. Кожний народ знає свої можливості.

В загальних положеннях проекту «Основ законодавства Союзу РСР; союзних республік про народну освіту» нечітко визначені компетенція Союзу РСР та союзних республік, зовсім нема статей про компетенцію місцевих рад, компетенцію окремого навчального закладу, компетенцію батьків в особі батьківських зборів чи комітетів.

Я сформулював би загальні положення приблизно так.

Стаття 1. Мета народної світи.

Забезпечити: а) справжнє володіння рідною літературною мовою;

б) всебічний фізичний, інтелектуальний, розумовий розвиток дітей та молоді;

в) ознайомлення з літературою, історією, культурою, традиціями свого народу, культурою інших народів СРСР, світовою культурою;

г) максимально можливий рівень знань основ наук;

д) ознайомлення з основами промисловості, сільського господарства, будівництва та засобів зв'язку і т. п.;

Стаття 2. Завдання радянського законодавства.

а) максимальне забезпечення потреб людей в одержанні знань, умінь, здоров'я та всебічного розвитку дітей та молоді, що вчаться;

б) максимальне забезпечення потреб суспільства в ідейних спеціалістах, здатних забезпечити культурний, моральний, науковий технічний прогрес свого народу, СРСР та всього людства;

Стаття 3. Право на освіту.

Забезпечити: а) доступність освіти для кожної людини віком до 17 (18) літ;

б) доступність вищої освіти згідно здібностей та уподобань молоді;

в) безплатність навчання;

г) безплатність засобів пересування;

д) забезпечити найкращі умови для навчання та виховання (кабінети, лабораторії, клуби, спортивні зали та майданчики, художня самодіяльність, туризм ...);

є) пільги та стипендії учням, студентам та аспірантам;

ж) відрядження для навчання чи удосконалення знань в інші союзні республіки та інші країни.

Стаття 4. Принципи народної освіти.

- 1.Рівність усіх громадян.
- 2.Обов'язковість.
- 3.Громадський характер освіти.
- 4.Навчання рідною мовою.
- 5.Наступність всіх типів навчальних закладів і доступність, згідно здібностей, до всіх типів шкіл до вищої включно.
- 6.Науковий, політехнічний з елементами посильної суспільно-корисної праці характер освіти.
- 7.Патріотичний, інтернаціональний, гуманістичний характер освіти на основі етичного та естетичного виховання.

Стаття 5. Компетенція Союзу РСР.

- 1.Контроль за дотриманням Конституції СРСР та цих «Основ...».
- 2.Статистика в галузі всіх видів освіти.
- 3.Популяризація досягнень окремих республік у галузі освіти та рекомендації...
- 4.Фінансування органів освіти.
- 5.Матеріальне забезпечення народної освіти найновішими приладами, устаткуванням тощо.

Стаття 6. Компетенція союзних республік.

- 1.Встановлення типів шкіл, промислово-технічних, спеціальних та вищих навчальних закладів.
- 2.Встановлення, згідно з традиціями, природно-кліматичними умовами, потребами народного господарства термінів у різних типах шкіл та вузів.
- 3.Розробка методів, форм та засобів навчання та виховання дітей і молоді.
- 4.Планування мережі всіх типів шкіл, ПТУ, технікумів та вузів.
- 5.Встановлення посадових окладів для всіх діячів освіти, вчителів, вихователів, техробітників.

6.Здійснення контролю за діяльністю всіх видів освіти.

7.Складання програм, забезпечення підручниками, навчально-наочним приладдям.

8.Нагородження та заохочення кращих працівників освіти.

Стаття 7. Компетенція місцевих рад депутатів трудящих.

1.Аналіз та популяризація досягнень в роботі навчальних закладів.

2.Рекомендації педколективам щодо застосування тих або інших методів, форм та засобів навчання та виховання дітей.

3.Контроль за виконанням програм.

4.Організація позашкільного навчання та виховання дітей.

5.Організація різних форм навчання та підвищення кваліфікації вчителів (педагогічні факультети, університети культури, семінари, клуби).

6.Затвердження виборних керівників навчальних закладів або призначення таких згідно з традиціями народу.

Стаття 9. Компетенція освітнього закладу.

1.Забезпечення навчання та виховання дітей, що бажають вчитись у даному навчальному закладі.

2.Спільно з батьками, на основі традицій народу та забезпечення найкращих умов для навчання та виховання дітей, визначати окреме чи спільне навчання хлопців та дівчат у межах класів.

3.Згідно з бажанням учнів та батьків організувати класи з певною орієнтацією (фізико-математичні, історико-географічні, літературно-мистецькі, професійні і т. п.).

4. Широко використовувати грошові внески батьків на організацію гуртків, клубів, індивідуального навчання музики, радіотехніки, рукоділля і т. п.

5. Виключення учня через нездатність опанувати програму даного навчального закладу, порушення дисципліни і передачу його місцевій раді для влаштування в інший навчальний заклад.

6. Забезпечення мінімуму знань, умінь та навичок усіма учнями згідно з програмами та максимального забезпечення потреб учнів у знаннях поза програмою.

Стаття 10. Компетенція батьків в особі зборів чи комітетів.

1. Батьки вправі вимагати детального звіту педагогічного колективу про навчально-виховний процес, потреби, недоліки в роботі навчального закладу, їх причини та можливі шляхи подолання.

2. Вимагати від учителів забезпечення глибоких та ґрунтовних знань для своїх дітей.

3. Домагатись звільнення окремих учителів та керівників шкіл, що не забезпечують навчально-виховного процесу.

4.V. 1973.

Стаття 18. Мова навчання в дошкільних закладах, загальноосвітній школі, промислово-освітних учбових закладах та вузах.

Учні всіх навчальних закладів навчаються рідною мовою. Батьки або особи, що їх замінюють, які проживають за межами своєї національної союзної чи автономної республіки, автономної області, національного округу, можуть навчати своїх дітей мовою республіки, в якій вони проживають. Крім рідної мови та мови союзної республіки, учні, за бажанням, можуть вивчати одну чи більше мов народів СРСР та інших країн. Обов'язковою для вивчення корінним населенням союзної республіки є тільки мова даного народу.

Стаття 18 в редакції проекту “Основ...” неприйнятна, бо:

1. Слова “надаватися можливість навчання рідною мовою” суперечать поняттю суверенності республіки, народу. Тобто надаватися можливість бути патріотом або космополітом (зневажати рідну мову, свій народ).

2. Не буває поганих народів, отже нема й поганих мов. Для чого ж у Законі право вибирати мову навчання дітей?

3. Говорити, великий чи малий народ, багата чи бідна мова, розвинена чи нерозвинена мова – шовінізм. Якщо мова якогось народу в результаті національного гноблення, утисків, декретованих знищень, зневаги її чужинцями та свої ми перевертнями, зрадниками відстала від інших мов, то обов'язком синів та дочок такого народу є розвивати й збагачувати її, а не зрікатись, не вибирати “великої” мови “великого” народу.

4. Батьки, якщо вони не божевільні і не дивляться на мову по-міщанськи, як на годівницю, не вибирають мову навчання своїх дітей, а вчать своєю рідною мовою, а дітей змішаних шлюбів – мовами і матері, і батька.

5. Надає можливість по-міщанськи або шовіністично настроєним людям відмовлятися від вивчення мови союзної республіки (державної мови), де вони живуть, а це суперечить Конституції СРСР, програмі КПРС.

6. Надає можливість частині учнів та студентів, може навіть значній, зневажливо ставитись до вивчення рідної мови, державної мови республіки, отже, надає можливість стати міщанами, шовіністами, космополітами.

3.V.1973

Надсилаю свої зауваження щодо статті 18 проекту “Основ...” та “Загальних положень”.

Моя редакція статті 18 істотно відрізняється від редакції проекту, надрукованого в газетах. Хотілося б, щоб її надрукували для обговорення.

Моя адреса: 343913, м. Краматорськ Донецької обл.,
бульвар Машинобудівників, гуртожиток 12, к. 59, Тихий
Олексій Іванович

Освіта вища

Безпартійний

Працюю слюсарем-монтажником

Захоплююсь педагогікою.

прож. м. Краматорськ Донецької обл.

Бульвар Машинобудівників, 12, к. 59.

Тихий Олекса.

Редакції газети «Радянська освіта»¹²

В Донецькій області зовсім нема або майже нема українських шкіл та дошкільних закладів, не демонструються художні кінофільми українською мовою, в тім числі українських кіностудій. Бібліотекарі, працівники книгарень, музеїв, палаців культури не знають української мови або зневажають її. Установи та підприємства послугуються тільки російською мовою. Отже, практично проводиться дискримінація українців Донеччини і, звичайно ж, це веде до зниження рівня культури, моралі.

Франко вважав, що німецькі школи на Україні (в районах, що входили до складу Австро-Угорщини) приносять більше шкоди, ніж користі. Я не зустрічав, щоб хтось виступав проти цього твердження.

"Как это важно, чтобы селовек с детства чувствовал и аромат родной земли, и аромат родной речи". (Цитую за брошурою Могилевської "Познание прекрасного").

Ян Амос Каменський, поділяючи школи на етапи, давав такі назви:

¹² "Слово і час", 1991, №4 Публікується за чернеткою, кінець якої не зберігся.

1. Материнська школа; 2. Школа рідної мови (7—12 літ); 3. Латинська школа (13—18 літ); 4. Академія та мандрівки (18—24 роки).

Л. М. Толстой, К. Д. Ушинський, М. І. Пирогов стояли за навчання рідною мовою.

За навчання рідною мовою боролися всі кращі представники українського народу: Шевченко, Коцюбинський, М.Вовчок, Грінченко, Драгоманов, Л.Українка та інші.

В Радянському Союзі державними мовами є всі мови союзних, автономних республік, автономних областей. Російська мова вивчається добровільно, а мова союзної республіки — обов'язково. Так написано в «Основах наукового комунізму», в постанові ЦК КПРС про святкування 50-річчя утворення СРСР. Пам'ятається, що пропозиція М. С. Хрущова зробити вивчення національних мов необов'язковим, а за бажанням батьків, не знайшла підтримки — проти неї виступили в пресі діячі освіти різних республік, в тім числі й УРСР. І слушно, бо те було б порушенням суверенітету союзних республік, бо давало б право тим, хто не хоче вчити національної мови союзної чи автономної республіки, говорити російською.

Російська мова за царату була єдиною державною мовою імперії. Інші народи були просто іноземцями, їх мови були приречені на винищення. Після революції постали суверенні радянські республіки, що згодом утворили СРСР. Конституція СРСР гарантувала й гарантує їхній суверенітет. Російська мова, як і література та мистецтво, в силу свого панівного становища в імперії, була розвиненіша й більш поширена, а тому й після утворення СРСР стала мовою міжнародного єднання. І, як писав В. І. Ленін, вона не потребує, щоб змушувати людей інших національностей вивчати її з-під палки. Але вона не може замінити рідну мову інших народів та народностей, і ніхто не прагне до того.

Тяжко уявити собі доктора наук, письменника чи діяча мистецтв, що не володіє однією чи кількома мовами світу, переважно великих народів, тобто тими мовами, якими видаються праці з тих наук, в яких працює вчений чи мистецтвознавець. Так же безглуздо було б уявити собі інженера, агронома чи лікаря без знання російської мови, бо він не міг би знайомитися з працями чи досвідом своїх колег в Росії, інших союзних [республік] чи перекладами на російську мову (коли нема потреби чи можливостей перекладати твори на мови всіх народів СРСР) творів іноземної літератури. Але рядовий робітник, селянин чи ремісник може обійтися тільки рідною мовою, хоч знання чужих мов і не буде йому зайвим.

Але тяжко собі уявити людину без знання рідної мови. Як боляче слухати, коли син чи дочка говорять з рідною мамою чи татом різними мовами! Часто такі діти дивляться на рідних звисока, бо вони, бачте, темні, відсталі, а він «мужицькою» мовою говорити не хоче. Іноді навіть батьки з гордістю дивляться на своїх дітей, що вони такі «культурні», що навіть говорять по-російськи, чого «ми не досягли».

Часто без сорому кажуть: «Які там ми українці, ми — перевертні, хахли»; «Я українець, но не люблю українськово языка»; «А мені всьо равно, яким языком чоловік балакає, якби хорошим був»; «Я знаю українській язык, всьо понимаю, а разговаривать і читать не могу»; «А для чого він нужний, як всьо, візьде по-руськомому»; «Я вообще не понимаю, к чему сейчас национализм (мав на увазі українську мову), еслі вся література на русском языке».

«Той не марксист, той навіть не демократ, хто не визнає і не відстоює рівноправності націй і мов, не бореться з усяким національним гнітом або нерівноправністю. Це безперечно» (В. І. Ленін).

«Пожалуй, нет человека, которнй не испытывал бы неискоренимого чувства любви, привязанности к земле дедов

й прадедов, к родной культуре, к своему язнку, своим традициям й обычаям» (Л. І. Брежнєв).

«Треба бережливо, з повагою ставитись до нашої рідної, чудової української мови. Це наш скарб, велика спадщина, яку кожний з нас і в першу чергу ви, письменники, повинні берегти і розвивати» (П. Шелест).

«Зрікатись рідної мови принизливо і аморально» (О. Гончар).

На моїх очах українські школи стали російськими. І зараз стають. В Часів-Ярі, де я вчився в 5—7 класах, було дві середніх школи з українською мовою викладання, і одна [3] російською. Початкові й семилітні, очевидно, українськими (даних не маю). Тепер всі російські. Школи, в яких я працював учителем, були українськими, а тепер одна напівросійська, а друга повністю російська. Десяток літ тому сестра закінчила українську школу, а тепер в тій же школі вчать племінники вже російською.

В Костянтинівні, Дружківці, Артемівську, Слов'янську, Горлівці, Жданові, а, може, й в не названих мною містах Донецької області, українських шкіл нема зовсім. В Донецьку, кажуть; є одна (на один мільйон жителів). Дитячих садків українських нема зовсім, навіть в окремих селах стали російськими. Я задавав і задаю собі питання: чому? Відповідь одна: так бажають батьки і діти. А чому так бажають? Бо технікуми, ПТУ, вузи, армія, підприємства, лікарні, крамниці, установи послуговуються російською мовою.

Чи нормально це? На мою думку, ні. Адже німці теж без батога пішли за Гітлером, італійці за Муссоліні і т. д. І поплатились. І батьки, і самі діти поплатяться за свій вибір. Вони не винні, бо не знають, що творять. А не знають, бо цьому питанню мало приділяється уваги, особливо газетами, радіо, телебаченням. Я, наприклад, не чув жодної передачі і не читав у газетах закликів і острого від подібної тенденції яка суперечить і Конституціям УРСР та СРСР, і марксизму-ленінізму, і просто людяності.

Часто говорять і між собою, і на батьківських зборах: «Зачем этот украинский? Дитё из-за него не хочет учиться». Часто українську мову та літературу (на Україні!) викладають російською мовою. І закінчує юнак або дівчина 8 чи 10 класів, і трьох слів зв'язати по-українськи не може. На того, хто говорить рідною мовою, говорять «бєндєр, хахол», сміються та вважають за неука, хоч він може знає втричі більше за того, хто сміється.

В Донецькій області проживає 4,8 мільйона чоловік. З них 2,7 млн. українців (56,5%), 1,9 млн росіян (37,6%), 107 тисяч греків (2,2%), 73 тис. білорусів (1,5%), 2,2% інших національностей. З 2,2 млн. неукраїнців лише кілька сот тисяч приїхали в Донбас протягом останнього десятиліття, а решта живуть тут протягом кількох поколінь, всі вчили українську мову, і для них вона не є і не може бути зовсім незнайомою. Але [для] українців же, корінного населення, російська мова рідною бути не може. Пригадуються слова С. Воробкевича:

Слово рідне, мово рідна,
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
А лиш камінь має.

Отже, люди, що йдуть за потоком, хто зрікається рідної мови, щоб окремі кретини не назвали їх хахлами чи бєндєрами, стають безсердечними, з каменем замість серця, людиноподібними тваринами, робочою худобою, їх лиш умовно можна назвати людьми. Я не суджу їх, не ображаю, бо вони не знають, що чинять. А ось інтелігенція, особливо вчителі та працівники органів освіти, письменники, журналісти, діячі культури не можуть, на мою думку, йти за потоком, а повинні активно втручатись в культурне життя, дбати про мораль, патріотизм отих рабів німих, на сторожі біля яких Т. Шевченко поставив слово, живу мову народу (гнучку, багату, мелодійну, чудову).

Донецька область становить понад 10% всього населення України, її питома вага дуже велика, і занедбання

рідної мови та культури веде до занепаду всієї України. Про все це я поділився своїми думками в статті до редакції газети «Радянська Донеччина».

Що ж до освіти, то я подавав такі пропозиції:

1. Перевести всі вузи, технікуми, ПТУ, школи на українську мову викладання. Дошкільні заклади та молодші класи шкіл можуть, а може, й мусять, бути рідною мовою для дітей росіян, греків, євреїв та ін.

2. Вивчення російської мови починати не з другого класу, як тепер, а з 5-го — 6-го, коли дитина вже в основному знатиме рідну мову.

3. Видати масовим тиражем книгу чи брошуру типу «Цікаві бувальщини» чи «Музиканти сміються», де були б зібрані висловлювання, поезії, статті тощо про рідну мову, Україну, Батьківщину визначних людей минулого і сучасних авторів, та книгу, яка вчила б, як буквар грамоті, любити, шанувати людську гідність, свій народ, Радянський Союз, всіх людей Землі.

4. Щоб вчителі ніде не соромились говорити рідною українською мовою, не обмежувались місцевими діалектами, не говорили суржилом, щоб послідовно, завзято, з любов'ю вкладали в душі дітей та їх батьків свідомість належності до української нації, розкривали культурні та мовні багатства народу, постійно доводили, що людина без патріотичних устремлінь, без свідомої праці на користь свого народу є віль, вартий лише того, щоб його запрягали в ярмо.

5. Не приймати вчителем будь-якого предмета людину, що не знає, не шанує української мови та культури.

6. Ганьбити тих, хто питає учнів чи студентів, якою мовою вести предмет чи курс, українською чи російською («Мені однаково»).

7. Зупиняти тих батьків та дітей, що рвуться до російських шкіл, як зупиняємо дітей, що біжать на вулицю з інтенсивним транспортним рухом, хочуть встромити ручку в окріп, кислоту чи вогонь по незнанню, не розуміючи

небезпеки. Постійно доводити, що «все на світі можна вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину» (В. Симоненко).

8. Запропонувати іншу роботу вчителям, які чванливо кажуть: «Український язык — це теляча мова», — слова директора української (!) школи. «Я не знаю українського языка, он мне не нужен и вообще не нужен» (чув від багатьох вчителів).

Липень 1972 року

Тихий Олекса.

Думки про виховання

Люди є люди, тобто представники найвище організованої природи.

1. Їм властиве мислення, тобто вміння аналізувати, співставляти, передбачати, мати мету і свідомо прямувати до неї.

2. Віра – як ознака безсмертя, як переконання, що її думки і діла переживуть її фізичне життя на землі, оскільки кожна людина, на яким би щаблі розвитку вона не стояла, усвідомлює свою смертність і припинення існування в тій якості, в якій вона живе сьогодні, тобто фізичного життя. Без віри в безсмертність у боротьбі за існування людина, користуючись розумом легко може направити на вбивство заради шматка хліба, на грабежі, на досягнення своїх сумнівних чи нікчемних прагнень йти по трупах собі подібних.

3. Упевненість в своїх силах - свідомість, їй під силу зробити якусь роботу, забратись на якусь вершину, утриматись від дії, що може обернутись для неї трагедією.

4. Прагнення підкорити природу і поставити її собі на службу, свідомо використати її дари і багатства.

5. Мова – як засіб спілкування, як основа мислення (без мови не може існувати думка), як інструмент передачі досвіду від покоління до покоління, як схованка

людського духу, що об'єднує в одне історичне ціле десятки та сотні поколінь минулих, теперішніх та майбутніх.

"Коли починати виховувати дитину?" – споконвічне питання. Найчастіше в теорії і на практиці прийнято вважати, що виховання починається з дня народження дитини. У багатьох народів, зокрема у народів Сходу днем народження дитини вважається не поява дитини на світ, а день зачаття. Медицина також вважає, що на життя і розвиток дитини великий вплив має фізичний і психічний стан батьків у процесі утробного періоду. Отже турботи батьків, суспільства, держави повинні бути підпорядковані нормальному розвитку дитини вже задовго до її появи на світ.

Є всім відомі традиції турботи про майбутню матір і дитину, надається медична і матеріальна допомога, охорона здоров'я майбутньої матері, як то заборонені нічні зміни, робота в загазованих приміщеннях, надурочні роботи і т.п.

Виховання дитини в утробний період полягає найперше в психічній урівноваженості матері, в достатньому забезпеченні її організму в якісному харчуванні з достатньою кількістю вітамінів, у розумному фізичному та розумовому навантаженні, у вивченні принципів, методів, способів, форм догляду, годування та виховання майбутньої дитини. Тут потрібні і кваліфіковані лекції, переймання досвіду, читання книг та брошур, вибір найефективніших в конкретних умовах методів за порадою фахівців. Обдумування ролі в процесі виховання бабусь, дідусів, старших братиків чи сестричок, сусідів і т.п.

Молода мати повинна бути готова до виховання і догляду за дитиною задовго до її народження. Вона повинна вірити в свої сили, мати постійну підтримку і

розуміння з боку чоловіка, батьків, сестер, сватів. А віра приходить тільки в результаті глибокого знання і переконаності в своїй правоті.

Майбутні матері, як мені думається, забезпечені в достатній мірі тільки медичною допомогою. Що ж до лекцій, серйозних і популярних книг та брошур, розрахованих на різний рівень підготовленості матерів, мало. Радіо – і телепередач ще менше. Тому після народження дитини починаються сварки, суперечки, взаємні звинувачення, знервованість та безпорадність матері, а за нею хворобливість, нервозність, ненормальний розвиток дитини. І це біда не лише забутого села, а й великого цивілізованого міста.

Отже, виховання починається з дня народження. І воно повинно забезпечити дитині добротне харчування (молоко матері), свіже повітря, тишу, гігієну, материнське слово та пісню.

Дитина в перші роки життя потребує дуже небагато, але від уміння забезпечити той мінімум її потреб залежить її майбутнє здоров'я та виховання. При найменшому недогляді починається плач дитини, порушення прийнятого режиму харчування, безсонниця та нервозність матері, втрата молока, а за ним – хвороби, лікарні, спецрежими і т.п.

Новонароджена дитина повинна мати окрему з гарною вентиляцією кімнату з затемненням на час сну. Здорова дитина не потребує коливання, не потребує, щоб її носили, гойдали. Їй не потрібні навіть грашки. Тільки достатньо їжі, свіже повітря, гігієнічна білизна, слово та пісня матері, до яких дитина зникає на все життя.

Багато няньок, а тим більше з різними принципами, не говорячи вже про таких, що люблять тільки погратися з дитям, не думаючи про потреби самої дитини, тільки шкодять нормальному вихованню.

ПІДСУМОК. Перші місяці життя дитина повинна знати тільки матір, навіть батько, хай для неї буде майже незнайомим.

Чи всі можуть забезпечити потрібні умови життя? На жаль, ні.

У містах молоде подружжя часто роками чекає на квартиру і перебуває в скупчених помешканнях, де день і ніч не гаситься світло, стоїть постійний шум і безперервні сварки. Що ж робити в такому випадку? Найкраще покинути «цивілізоване» місто і поселитися в селі, де добре чи зле прожили все життя ваші батьки, діди та прадіди, де вам все знайоме, де не треба годинами простоювати в чергах, бігати за дефіцитними речами чи продуктами харчування. Для дитини ж шум автобусів, безконечний галас, вихлопні гази й пилюка не приносять ніякої користі, та й вам теж.

Перебування дитини в кімнаті, де відбуваються гулянки з горілкою та піснями, сварки та безконечні з'ясування відносин просто згубні, хоч, на перший погляд, і здається, що дитина на них не реагує. Вся згубність такого виховання проявиться після, через кілька літ.

Через кілька (3-4) місяців дитина вже здатна пізнавати людей, що її оточують, посміхається мамі, татові, сестричкам чи братикам, бабусі та іншим знайомим. Отут і потрібне спілкування з дитиною багатьох людей, лагідні розмови, які підсвідомо засвоюються дитиною і формують її вдачу. Дитина, позбавлена спілкування з багатьма людьми, росте дикою, боїться кожної незнайомої людини. І це дуже погано, бо тим самим гальмується її розвиток, звужується коло світосприйняття.

Уже в рік від народження діти потребують спілкування з іншими дітьми. Діти тягнуться одне до одного, зав'язується дружба і любов між ними. Часто

рання дружба між дітьми раннього віку буває дуже міцною і триває довго. Діти віком одного року сприймають дуже величезну кількість предметів і речей, засвоюють взаємозв'язки між ними, засвоюють їх назви, вчаться розуміти інших і передавати словами свої спостереження, почуття, переживання. У життя дитини входить мова. Дитині далеко нелегко дається засвоєння цього чи не найуніверсальнішого засобу спілкування, цієї вершини серед усіх надбань людства. До двох літ дитина в основному засвоює в словах все, що її оточує. Проста вимова окремих звуків часто дається дитині важко. При чому дитина відчуває, що вимовляє той чи інший звук неправильно, але в неї не виходить. Через це діти іноді нервують, відчувають себе неповноцінними, замикаються і уникають спілкування з іншими дітьми, а то й дорослими. Це гальмує їх розвиток.

Завдання батьків є навчити дитину правильно вимовляти слова, окремі звуки. А для цього треба самим говорити правильно (не сюсюкати, підробляючись під вимову дітей), звертати їх увагу на успіхи й неточності у вимові, вести розмови на теми з частим вживанням тяжких для вимови слів та звуків, не нервувати, коли в дитини не виходить, а тим більше недопустимі будь-які покарання за те, навіть словом. Найкращими вчителями є старші діти, які радо передають меншим те, що самі недавно засвоїли і виходить в них це чудово, набагато краще, ніж у дорослих. Так склалося за довгі десятиці століть в багатодітних сім'ях на благо і користь як старших, так і молодших дітей. Для старших справедливе прислів'я «Коли я вчу, я сам навчаюсь». Батьки, спостерігаючи за поведінкою старших дітей, навчають їх, як поводитися з меншими, що можна, а чого не можна, як правильно, а що неправильно. Виходила якась гармонія у вихованні на користь всіх.

У сім'ях, де одна дитина, або кілька дітей з великою різницею у віці, дитина позбавлена дитячого товариства. Про неї всі думають, за неї все роблять, всі за нею дивляться, наглядають, а їй самій залишається тільки вередувати, нервувати і бути без очей, як у тій приказці «У сімох няньок дитя без очей». Вони йому непотрібні, бо за нього дивляться інші.

ВИСНОВОК. Від двох-чотирьох місяців до двох років дитина вчиться ходити, говорити, засвоює назви предметів, речей, доступних її розумінню дій. Діти цього віку рухаються потихеньку, до всього приглядаються, фантазують, не дуже уявляючи кінець своєї фантазії.

Задача батьків полягає в тому, щоб дитина могла якнайбільше бачити, все потрогати, якнайбільше завчити слів і понять. Для цього потрібні прогулянки, купа піску, квіти, тварини, метелики і т.п. У цей період виробляється і мова дитини. Про все це повинні подбати в рівній мірі і батько, і мати. При нашій дійсності батько очевидно має і більше можливостей, і може впливати на формування характеру і загальний розвиток дитини не менше, а, мабуть, часом більше, ніж мати.

Від двох до п'яти (літ) чи не найцікавіший і найскладніший період у розвитку дитини. Дитина починає шукати взаємозв'язки між різними предметами і діями. З цього випливають оті безконечні «Чому?», які часто заганяють в глухий кут навіть дорослих. Дитяча допитливість, бажання все пізнати і саме зараз, в цю хвилину, часто перевищує (свої) можливості, а тому часто протягом однієї хвилини дитина може тричі питати одне і те ж саме, не пам'ятаючи, що тільки що питала і одержала відповідь.

Діти від двох до п'яти (літ) надзвичайно рухливі. Вони невтомно бігають, кричать, підражають старшим і дорослим. Уявляють себе ким завгодно, часто сваряться.

Але всі їхні захоплення і уподобання короткотермінові, швидкоминучі, як швидко з'являються, так же швидко і минають, забуваються і, здається, навіки. Але всяка гра, будь-яке підражання є шаблем у загальному розвитку дитини, одне уподобання прокладає дорогу іншому, більш змістовному, складнішому за своєю суттю.

Діти від двох до п'яти (літ) цікавляться всім, пробують свої сили в усьому, що трапляється перед їх очима. Вони малюють, співають, танцюють, ліплять, будують всілякі фантастичні споруди в піску. І це в них серйозно, вони вірять у свою фантазію, вважають, що їх малюнок ніскільки не гірший, а навіть кращий за роботу якогось знаменитого художника.

Діти вважають, що тато, мама, бабусі та й всі знайомі їм люди живуть тільки для них. Вони не уявляють, що у кожного з дорослих є своє життя, свої бажання чи уподобання. Вони себе вважають центром, навколо якого все крутиться. Діти, як правило, охоче спілкуються з усіма, хто їм зустрічається, мають тонке чуття: тягнуться до тих, хто любить дітей, стороняться байдужих та дітоненависників. Діти охоче сприймають окремі риси в поведінці, мові, манерах тих, хто їм подобається, і навіть наслідують їм. Часто таке наслідування визначає формування уподобань на все життя.

Діти серйозно гніваються на образи і нерозуміння їх з боку дорослих, але швидко пробачають їм їхні несправедливості, а то й просто знущання. Але кожна образа, кожна несправедливість залишається якщо не в свідомості, то в підсвідомості дитини. Кожна травма дитячої психіки залишає рубець на її характері, психічній урівноваженості, а часто в її психіці назавжди залишається уламок образи, якого зовні не видно, він сидить у свідомості дитини, як уламок гранати чи бомби, що сидить в тілі колишнього солдата з часів війни і може

будь-коли розпочати гноїтись та вибити людину з нормальної колії життя.

Діти цього віку мають чудову пам'ять і пам'ятають окремі події чи факти з життя іноді роками, хоч вони, на перший, погляд не мають нічого привабливого і цікавого. Рідко хто пам'ятає щось зі свого життя у віці до п'яти літ. Все забувається. Забуваються пісеньки, які дитина охоче й зі смаком співала, забуваються казочки, що їх розповідала десятки чи сотні разів, дивуючи інших дітей та дорослих своєю дотепністю, забуваються ефектні дитячі танці, забуваються навіть літери, вивчені в три-чотири роки і т.п. Це відомо кожному і з власного життя, і з досвіду інших дітей. Тому дехто думає, що не варто і вчити, якщо воно забувається. Це величезна помилка, що дуже дорого обходиться і самим дітям, і батькам, і суспільству. Бо в такий спосіб ми творимо моральних і розумових калік, ущербних людей, дітей з вакуумом у душах.

Рядова дитина від двох до п'яти літ засвоює знань з навколишнього світу, за твердженням багатьох людей, у тім числі Л.М.Толстого, не менше ніж доктор наук від п'яти до 70 літ. Отже, ми повинні подбати, щоб ніщо з того, що може бути побачене, почуте, пережите, відчуте, (було) відшліфовано в слові, дії.

Дитяча душа від народження до п'яти, за твердженням Джона Локка, є *tabula rasa* (лат.), тобто чиста дошка, на якій можна написати все, що завгодно. Український поет, лікар за фахом, Віталій Коротич писав: «Якщо ми не посіємо в душі дітей пророчених зерен добра, то там виросте чортополох». Вдумаємося в ці слова. Написати на дитячій душі нелегко, адже це (не) мертва пофарбована в чорний колір дошка, а жива, дуже тонка, дуже вразлива, що постійно змінюється (буквально щогодини) структура. Треба знати її особливості (адже кожна дитина неповторима), треба писати не те, що нам хочеться, які б не були наші найшляхетніші побажання.

Процес «писання» повинен бути двостороннім, тобто з участю і того, хто пише, і того, «на кому пишуть».

Сіяти в душі дітей пророшені зерна (добра) теж нелегко. Адже кожен сівач (в буквальному розумінні) повинен знати ґрунт, на якому збирається сіяти, повинен знати особливості кліматичних умов, вегетаційний період розвитку рослини, яку збирається сіяти, сорт і його придатність для даних природних кліматичних умов. А більш далекоглядний вивчає ще й кон'юнктуру, потрібність вирощеного ним урожаю собі і тим, хто міг би його купити. Отже, сіяти в душі дітей пророшені зерна добра – зовсім нелегка справа. Але ця тема напевне потребує окремого дослідження.

Діти люблять хвалитися своїми успіхами як перед іншими дітьми, так і дорослими. Вони охоче декламують віршики, співають, танцюють, розказують казки, демонструють свої уміння лазити по деревах, бігати, вправність в іграх, – і скрізь хочуть бути першими, найкращими. Тому треба заохочувати їх до такого роду діяльності. Треба навчати їх розуміти, що першим, найкращим може бути тільки один і що сьогодні найкращий, найперший – Вітя, завтра може бути Наталочка, а післязавтра – ти, якщо будеш старатись і виправлятись, тренуватись. Треба навчити дитину спокійно переносити поразку і силою волі та працею над собою досягати того, що сьогодні не вдається. Ні в якому разі не можна докоряти дитині за її невміння, за те, що вона гірше, ніж інші діти, співає, танцює, декламує чи бігає. Треба констатувати факти і показувати, чому так, що треба робити, щоб бути таким, як Петя, Гриша чи Катя.

Діти багато можуть, але їх треба вчити уміло, послідовно, терпеливо.

Один американський професор писав: « Ми повинні не тільки вчити молодь, а й учитися в неї». Мені хочеться

розширити цю формулу аж до «Ми повинні не тільки вчити дітей, а й учитися в них». Справді, чому б нам не навчитися в дітей отому всепрощенню кривд, образ, шльопань, заборон і т.п. Адже дорослі так часто сварять(ся), позбуваються друзів, гарних товаришів, нормальних людських стосунків із сусідами, колегами по роботі за якесь необережно сказане слово, за дрібну образу. І часто люди через такі дрібниці навіки стають ворогами. Як гарно сказав Олександр Довженко: «Прощаю всім, хто заподіяв мені зло. Не хочу носити в собі зла». Діти мають ту прекрасну рису, що не носять в собі зла. Чому б у них не повчитись? Дорослі часто обмежують круг своїх інтересів якимось одним заняттям чи уподобанням, не помічаючи нічого, крім нього. Наприклад, футбол чи хокей, рибалка чи полювання, виробнича діяльність або бездумне читання когось із класиків Західно-Європейської літератури, Л.Толстого чи М.Шолохова і не для того, щоб щось узяти з їх ідей чи описаного ними життя, а для того тільки, щоб смакувати красивості стилю, пікантні епізоди тощо. Дітей же цікавить все, хай не надовго, але їм треба все. Тобто якнайбільше побачити, поспробувати, визначаючи своє відношення до нього.

Діти від двох до п'яти здатні вже займатися самостійно малюванням. Читанням (навіть не знаючи літер), можуть самостійно гратись зі своїми ляльками, машинами, літаками, човнами і ... автоматами, кулеметами, танками та іншим, що стріляє, вбиває, знищує. Щодо останнього, то я противник таких занять. А поширилися вони внаслідок того, що діти часто дивляться навряд чи корисні для їх віку кінофільми та телепередачі зі стрільяниною, вбивствами і т.п.

Від двох до п'яти дитина розвивається фізично, розумово, інтелектуально. Дитячий організм здатний витримувати велике, але не безконечне навантаження.

Діти не здатні тривалий час займатися однією й тією ж роботою, швидко втомлюються від одноманітності як в часі, так і в просторі. Необхідні часті зміни видів і місця занять. На дитину згубно діють примус і нав'язування роботи, гри чи занять.

Дитині необхідно забезпечити можливості рухатися в найбільш можливо широкому просторі, тобто найбільше вулиць, скверів, дитячих майданчиків, пісочних куп, лісу, степу, кімнат, сімей, дітей.

Діти цього віку думають, що всі живуть для них і за сприятливих умов стають тиранами всіх дорослих, що опікуються ними. Як зазначалося вище, діти здатні до самостійної роботи. Найкраще стимулює до цього приклад батьків, бабусі, старших братиків та сестричок. Майже всі діти, що виховуються в дитячих садках, розглядають своє перебування там, як обов'язок, як роботу, не тому, що там (на роботі) цікаво, а тому, що треба.

Індивідуальне чи колективне навчання потрібне для дітей описуваного віку? Однозначно відповісти на поставлене питання не можна. Кожна людина індивідуальна за своєю суттю. Кожний має свої особливості характеру, особливий, тільки йому властивий, психічний склад, темперамент, підготовку, успадковані від батьків, національні традиції і т.п. Тому виховання повинно бути індивідуальним. Тільки воно забезпечить найповніший розвиток властивих саме даній дитині рис, здібностей, моральних та інтелектуальних задатків. До цього повинні прагнути батьки, нація суспільство. У цьому запорука найбільш повного і всебічного розвитку як індивідууму, так і суспільства в цілому. Але дитина, як вже зазначалося не раз, потребує спілкування з дітьми. Граючись, спілкуючись з іншими дітьми, кожна дитина запозичує щось від інших: як добро, так і зло. А оскільки запозичується і погане, дехто прагне до ізоляції своїх

дітей від так званого «поганого товариства», а то від будь-якого дитячого товариства взагалі.

Окремі діти в дуже ранньому віці переймають від старших погані риси, як лайку (аж до «в бога», «мать» і інші), звички бити менших, гоноровитість, зазнайство, хизування і т.п. Діти часто «приносять» додому такі перлини виховання на вулиці, не розуміючи значення тих слів чи манер. Батьки замість того, щоб пояснити, що то не гарно, або зробити вид, що не почули, починають лаяти, а то й бити дитину, ізолюють її від усіх дітей, замість того, щоб поговорити з батьками як на зборах, так і публічно, позбавляють дитину найдорожчого, тобто спілкування з іншими.

Дитячі ясла та садки. У тім виді, як вони існують тепер, можна сумніватися в тому, що вони дають повноцінне виховання дітей. Збираються в групи діти одного віку, а тому не мають можливості спілкування зі старшими і передачі досвіду, нема піклування старших про менших, відсутній авторитет старших, крім виховательки. 25 і більше дітей у групі не дають ніякої можливості індивідуальної роботи з кожною дитиною. Як правило, нормальним, «благополучним» приділяється найменше уваги – і тим гальмується їх розвиток. Вся увага виховательки йде на вередливих, хворобливих, слабо розвинених дітей. Вся робота ведеться за затвердженим кількома разів планом роботи, який ніколи не може врахувати дуже мінливих дитячих інтересів та індивідуальних особливостей трьох десятків дітей.

До того ж, основним завданням і призначенням дитячих установ є звільнити матерів для громадської роботи на підприємстві, в установі чи в колгоспі. Дитячі установи забезпечують дітям харчування, нагляд (не попаде під машину, не втопиться, не зробить пожежу і сам не згорить, її ніхто не поб'є). Але виховання в широкому розумінні слова дитячий садок не забезпечує. Дитячі

садки є в усіх країнах Європи і Америки, але принципів їх роботи я, на жаль, не знаю.

Батьки не можуть вибрати дитячої установи для своєї дитини, не можуть вибрати навіть виховательку, а мусять задовольнитися тим, що дасть їм випадок, тобто тою вихователькою, яку приставить до дітей завідувачка міськ- чи райВНО.

Якщо діти до двох років байдужі до одягу, байдужі до кольору, мереживо на їх одіяльцях, кольору і форми їхньої колясочки (в даному випадку батьки, а особливо мати, дбають не про дитину, а про себе, часто на шкоду дитині), то вже в три роки діти самі починають кохатися в красивому, модному, зручному одязі, іграшках, в усьому, що їх оточує. Їм вже потрібний і «парадний» костюм, і «робочий», і спальний. Їм байдуже, з якого матеріалу він зроблений і скільки коштує, але він повинен бути зшитий красиво. По росту, з барвистої тканини і т.п. Діти, особливо дівчатка, з дуже раннього віку люблять національне барвисте вбрання, хизуються ним перед іншими дітьми і вже в цьому ранньому віці свідомо вважають себе українцями, поляками, татарами, грузинами і т.п. Діти не мають поняття про погані народи, погані мови, погані національні костюми, охоче дружать з дітьми інших націй і рас, а найбільше люблять свої національні атрибути (мову, традиції, культуру, страви, одяг, природу і т.д.), бо все це всосується з молоком матері. І величезну помилку, прямо злочин роблять батьки, зрікаючись своєї нації. Таке зречення є згубним для дитини особисто і для всієї нації, а разом з тим – і для всього людства.

У наш час багато людей не надають ніякого значення при вихованні дітей ні національним традиціям, ні рідній природі, ні навіть самій мові. Принагідно хочеться процитувати чудові слова невідомого мені автора, які цитує автор брошури «Познание прекрасного»

Могилевська: «Человек с первых дней своей жизни должен чувствовать и аромат родной земли, и аромат родной речи». Гарно сказав зовсім недавно міністр освіти СРСР Прокоф'єв: «Человека большой культуры отличает прежде всего подлинное владение родным языком».

Коли ж починати вивчення рідної мови? Невже з другого класу школи, як то часто робиться в Донеччині, бо дитячі садки та ясла російськомовні. Кіно, радіо та телебачення майже на 100 відсотків працюють російською мовою. На вулиці, в магазинах, у міському транспорті і т.д. мова донбаська (тобто лексика російська, вимова українська, слова напівросійські, напівукраїнські, тобто йорш або суржик).

Кожній матері та кожному батькові необхідно з перших днів життя дитини подумати про те, ким вони хочуть бачити свою дитину, коли вона виросте, і створити відповідні умови. Коли ж йти за потоком, то з дитини виросте в такому випадку добропорядний раб, що зароблятиме гроші на мотоцикл, потім на кольоровий телевізор, щоб в кольорі дивитися футбол (!!!), потім на машину, а в гіршому – безмозгий кретин-стиляга, що буде на татову та мамину зарплату, а згодом пенсію, полювати за модними штанами, магнітофонними стрічками із записами зверх модних, як правило, чужинських, абсолютно незрозумілих мелодій і за музикою, і за мовою.

У віці від двох до семи літ дитина вже здатна вчитися. Від старших братиків та сестричок більшість дітей у цьому віці вже вміють читати, писати, малювати. У багатьох країнах, зокрема, в союзних республіках СРСР вже починається навчання в звичайних школах, у музичних школах та різних ізостудіях. У цей же час у дитячих садках за програмою починається навчання дітей грамоти.

Дитина вже здатна логічно мислити, назавжди засвоювати окремі закони, співставляти події і правила. Тому пильність батьків, освітніх установ повинна бути посилена в напрямку поступового, розумного навантаження дітей розумовою працею. Вже необхідно серйозно враховувати схильності та уподобання дитини, прагнучи закріпити її захоплення та поглибити хай ще не сталий інтерес до чогось конкретного, як то музика, лічба, художнє читання, танці, малювання, вирощування квітів і т.п.

Величезні переваги мають ті діти, що до цього періоду вже набули певних навиків у житті. Наприклад, уміння самотійно гратися, щоб не заважати дорослим, які працюють (тобто читають книгу, пишуть листа, статтю і т.д.); діти, що не допомагають батькам, а мають свої обов'язки, наприклад, доглядають квіти, миють посуд, застеляють своє ліжко та підтримують чистоту в своїй кімнаті; діти, що знають ціну книжці та іншим своїм речам, які не будуть спускатися з гірки на своєму портфелику, не будуть футболити свою чи чужу шапку і т.д.

Навчання в цьому віці можливо тільки на основі гри. Все нове і важливе має пізнаватися тільки через гру, в тім числі, через гру в школу, в лікарню, через казку, вірш, пісню і т.п.

Величезна відповідальність лежить на всіх, хто так чи інакше зв'язаний з вихованням та навчанням дітей. В першу чергу це батьки, вчителі, працівники радіо та телебачення.

Діти повинні мати і материнську ласку, і батьківську турботу, і кваліфікованого вчителя, і гарну книжку, і можливість послухати цікаву та корисну радіопередачу чи телепередачу. Все це повинно відповідати віковим особливостям дітей, у доступний для них час, на

доступній (тобто рідній) мові у відповідному художньому оформленні.

Чи мають діти все, що їм необхідне і на що вони мають незаперечне право? Відповімо категорично і прямо: Ні, ні і ще раз ні! Часто діти не бачать матер по кілька днів, якщо вона в другій чи третій зміні. Ще частіше бачать її знервованою, злою, бо в неї на роботі неприємності, в магазині стояла довго в черзі і не купила того, за чим стояла, з кимось полаялася, а на дитину кричить. Не будемо кривити душею і прямо скажемо, що багато вчителів турбуються не стільки про долю дитини, як про нормальність записів у журналах, планах і т.п. Батьки, особливо, коли вони вболівальники футболу, рибалки, або мають мотоцикла чи машину, не мають коли турбуватись про дитину. Не в кращому становищі діти керівних працівників з ненормованим робочим днем. Діти бачать їх рідко і теж не дуже схильними до занять із дітьми. А якщо до цього додати, що батьки і матері не дуже то й знають що і як треба забезпечити дитині на даному ступені її розвитку, то можна сказати, що діти з боку батьків мають дуже не багато ласки та турботи. Я не беру до уваги тих сімей, а їх так багато, де батько чи мати алкоголіки, де нелади між батьком та матір'ю, де нема взаєморозуміння між батьками та бабусями, хоч і ті, й інші мають постійні контакти з дітьми.

«Любити дітей уміє і курка», – говорив Януш Корчак. А от навчити їх, зробити людьми в повному розумінні цього слова – це вже мистецтво. Тут потрібні і знання, і досвід, як особистий, так і історичний, а мають його, в силу багатьох причин, далеко і далеко не всі батьки. Існує безліч «теорій» типу: «таке вдалося», «у них вся порода така», «це поки він малий та такий поганий, а переросте і буде гарним, «підє в армію, там з нього дурь виб'ють», «воно до науки не здатне...

Відлучення від матері¹³

«Відлучення від матері» - це так незвично в наш час і, мабуть, мало хто з передплатників «Радянської Донеччини» не прочитав цієї статті. Мабуть, і відгуків буде чимало. Можна передбачити й протести, особливо жінок. Проти дій батька. Таку підказку вже дала редакція в особі І.Карпинець: «Люди складні, суперечливі і – не безгрішні». Цілком згоден. «Ні батько, ні мати, ні, тим більше, діти – не повинні бути обмежені й ображені ні в правах своїх, ні в почуттях». Дуже гарний закон. Та чи часто він виконується? Чи порушений він у даному випадку?

Я особисто знав сотні дітей, скалічених і таких, що зараз калічаться, особливо хлопчиків, і то часто як наслідок відлучення від батька. А скільки розумових калік росте в сім'ях з батьком і матір'ю, які не знають, що робити з дітьми, як їх виховувати, як сіяти в душі дітей пророщені зерна добра? Страх багато! А де ж вчитися дорослим, зовні пристойним, вічно зайнятим футболом, модами, копленням грошей на «Москвича» чи «Жигулі» «вихованим» батькам?

Учителям ніколи – виконують програму, періодична преса матеріали про навчання та виховання дає мало і не систематично.

Але повертаюсь до «Відлучення від матері».

Зі статті випливає, що:

1. Чужа тітка (мачуха), при живій матері, стала мамою трьох дітей різного віку. Це заслуговує найвищої похвали цій жінці. Їй годилось би поставити пам'ятник, оспівати в піснях.
2. «Діти оточені чистотою, кожен день їдять гарячі супи і борщі, охайно вдягнені, чисті». Мабуть, і в школі в них

¹³ Лист О. Тихого до редакції газети «Радянська Донеччина»

все гаразд, бо якби ні, авторка не утрималась би про це написати.

3. Треба віддати належне й Миколі.

4. Можна поспівчувати Марії в зв'язку з хворобою, в тому що (може не з своєї вини, а внаслідок кепського виховання) не змогла залишитись любимою і потрібною не лише для чоловіка, а й для рідних дітей.

Кому ж зараз легко й кому тяжко?

Було б легко дітям, аби не мали клопоту з судами, «надзирателями» і домаганнями любити матір.

Тяжко матері. Але якби вона прочитала з десятків разів зі слізьми на очах та без проклять на адресу чоловіка й дітей «Наймичку» Т.Шевченка та подивилась би кілька разів індійський фільм «Материнське серце» та пакистанський – «Золоті сережки», вона знайшла б утіху і радість у тому, що її діти не безпритульні, не ростуть бешкетниками та хуліганями, що їм відкриті шляхи в життя, і що прийде колись час, що і вона, нині ображена в своїх почуттях мати, може стати потрібною й корисною дітям і добрим словом, і гарним прикладом, а може, й заощадженим карбованцем. І хай станеться те не через суд, а безпосередньо (від душі до душі), не з егоїстичних міркувань і намірів, а виходячи з інтересів дітей.

Тяжко батькові. Адже він зараз відповідальний за свої прогалини у вихованні та й випадкові впливи, за збочення в поведінці дітей, а їх так багато в нашому житті.

Із статті виходить, що Микола був таки ображений в своїх почуттях колишньою дружиною і не можна вимагати від нього поваги до Марії в той час, коли вона проводить судові процеси. Але з часом, коли шпигування за дітьми з боку матері та «громадськості» припиняться, він не буде проти того, щоб діти допомагали матері в разі потреби, доглядали її під час хвороби, і щоб вона заслужила такої шани (а не висудила її), знову стала для них рідною та в разі потреби дітей (а не «в міру

можливості») брала участь в їх вихованні. Сьогодні, здається, такої потреби нема.

Неприродно і непереконаливо звучать слова: «Дівчинці часом не під силу було справитися з малюнками, і за ці свої муки вона ще більше ненавиділа матір, відкрито її зневажала, відкидала перше ліпше її прохання». Такого не буває. Хіба що до хвороби додавалась грубість (буває і таке) і саме вони могли бути причиною ненависті та зневаги.

«Люди засуджують поведінку М.Корнєєва» - закінчується стаття. А чи ті ж «люди» відповідають за долю його дітей та їм подібних?

Що зробили вони, щоб не було хуліганства, бешкетництва, «трудних» дітей, що відлучені від батька, що мають і батька, і матір?

Діти Корнєєвих та всі тяжкі повинні бути під опікою школи в особі найдосвідченішого, чуйного та мудрого педагога – «сповідника», який би вивчив причини (конфлікт із класом, окремими учнями, учителями, батьками, хвороба тощо) замкненості, смутку, нервовості, неробства, бешкетування та сприяв усуненню їх адміністрацією школи, батьками, органами влади і т.п.

(О.Тихий)

Відсилаю три примірника своїх зауважень до статті «відлучення від матері».

Один для редакції, другий для Миколи, третій для Марії.

Хотілось би познайомитись з сім'єю Миколи, аби він того побажав.

Адреса: 343262, Донецька область. М.Дружківка. хутір Їжевка, Тихий Олексій Іванович.

СПОГАДИ ПРО ОЛЕКСУ ТИХОГО

*Сверстюк Євген.***Учитель Тихий¹⁴**

Ім'я Олекси Тихого давно тривожило мою уяву, ще коли я в лагері почув про глухий суд над ним і Миколою Руденком у Донецьку в 1977р.

З моєї заарештованої поеми „Дзвони” зберігся в пам'яті такий фрагмент:

*І коли стало всюди тихо,
І люди всі маленькі
принишли, як миші руденькі,
Виходить учитель Тихий,
Виходить поет Руденко
І твердо, без гаму і грому,
Без надії на оборону,
Спокійно наперед ступає.
Так йшов його предок на палю.*

Наші етапи в Пермській області розминулися в часі. Але ми проходили одними дорогами. У нас були ті самі наглядачі, і ми освоювали ті самі штрафні ізолятори.

Однак коли я читаю про життя Олекси Тихого, то мої етапи, карцери і протистояння блякнуть, хоча вони назавжди сидять десь у підсвідомій пам'яті. Олекса Тихий – мученик, який фатально переходить від катівні до катівні, і при тому ніколи не прагне уникнути карань. Воїстину, як пише Стус –

*І не кулься від нагая,
І не крийся руками...*

Це дратувало і лютило конвоїрів, звичних до гри, що передбачає якийсь самозахист. А тут єдиний захист – незворушний стоїцизм якоїсь іншої людини, що не улягає впливові обставини.

¹⁴ Газета «Наша віра», № 12 (224). – 2006. – Грудень

Я гадаю, такий тип стоїцизму виробився в українця з донецького котла, який перемелює характери і долі з грубою методичністю молоха. І ось трапився твердий діамант, на якому молох заскрипів і загарчав.

Тихий – це явище глибоко повчальне на всі часи. Це свого роду притча на вірність собі. Мені розповідав чи Григорій Гребенюк, чи Данило Шумук, як вони удвох йшли в літню спеку степовою дорогою, розважаючи про нашу безпросвітність, мудро керовану партією, та й сіли переполуднувати.

– От добре, що тут поблизу і лан колгоспних помідорів, а то й води нема.

– Ні, – сказав Олекса, – то не моє.

– Та ти що, жартуєш? То ходімо до сторожа, попросимо.

– Ні, – твердо відказав Тихий. І в тій твердості була твердість закону. Він не боронив приятелеві, але сам не взяв.

Подумати тільки: він один – проти мільйонів, звичних до того, що „гуртове – чортове”.

Таким непоступливим він був і щодо української мови: маю право! Усі кривляться? І хай кривляться, вони ж – „усі, як один”. Його максималізм був станом душі. І на ту душу він покладав обов’язки. Роздумуючи про можливі форми опору державній політиці і суспільній інерції, він ставить перед людиною мінімальні вимоги, але такі, яких вона повинна неухильно дотримуватися: неучасть в русифікації, збереження мови і традиції, відмова від військової служби за межами України, ведення здорового способу життя. Але ж кожна з цих вимог передбачає протистояння одиниці – масі!

„Не потрібно порушувати закони. Достатньо користуватися законами, які проголосила Конституція СРСР”.

За спробу послідовно дотримуватися Конституції СРСР заплатило життям дуже багато людей, починаючи від автора Конституції Н.Бухарина. Це знав Олекса Тихий. Але він також знав, що закони ніколи не будуть діяти, якщо свідомо і суворо самі люди не будуть їх дотримуватися. А люди просто хочуть жити так, щоб легше, хочуть жити, „як усі”. І саме влада підтримує масу, потурає „усім”, зате дуже підозріло ставиться до тих, хто самостійно навщось вивчає закони. Адже майже в кожного при обшуках вилучали книжечку „Конституція СРСР”, особливо з підкресленнями.

Максималістом був Олекса Тихий і як педагог. Він вважав, що вчитель повинен бути в змозі викладати усі предмети за програмою середньої школи. Вимога в принципі розумна, але спробуй поставити її перед педагогічним колективом, як усі висловлять обурення таким „ворогом середнього вчителя”.

Сам він був людиною сильною, обдарованою і зовсім не здатною до конформізму. Незважаючи на позитивну і конструктивну спрямованість його особистості, місця такому в системі радянської освіти не було. Уся його енергія спалювалась у протистоянні з офіційним фальшем, беззаконням і малокультурністю.

Дехто ставить питання: чи варто було на це тратити життя?

Дивлячись яке життя. Адже багато людей витратили своє життя на пристосування і не залишили по собі сліду. Вони були співучасниками колективного маскараду вірнопідданості, активістами кон’юнктурних починань, знаряддям обману, прикладом догідливості і слухняності і, звичайно, телятами, які двох маток ссуть. Вони насміхалися з закону, висміювали віру і принципи і зрікалися рідної мови, яка заважає кар’єрі.

Для таких Олекса Тихий – незрозумілий дивак. Але ж усі люди високої віри, усі мученики за правду і

захисники скривджених і знедолених, усі вчителі порядности і шляхетности, правдолюби і безсребреники були диваками. І чомусь саме їхні імена історія зберігає на насіння.

А успішні пристосуванці безслідно „вертаються до свого пороху”.

Кажуть, на своєму останньому побаченні з дружиною і сином Володимиром 1984 року знесилений і усміхнений Олекса Тихий згадував на прощання Нагірну Проповідь Христову.

Власне, з тієї високої Проповіді і виростили чисті серцем, кроткі, милостиві, не мстиві, але непоступливі в принципах, голодні і спрагли правди, тавровані за їхню любов і віру, трудівники і подвижники, які творили християнську Європу. Культура Європи поклала в основу будови Закон і право людини на землі, дарованій їй Богом. Закон, що гарантує Божий дар свобідної волі, свободи вибору за велінням сумління і серця.

Той чоловік належав до породи людей, що гинуть в неволі, гинуть в муках, знівечені і скривджені, з тугою до світу іншого. Але не втрачають обличчя і гідності.

Мороз Раїса.

Світлій пам'яті Олексія Тихого¹⁵

Ми, в'язні історії, — ідемо в життя
(коли тільки воно прийме нас – життя, через
скільки поколінь?).

В. Стус. *З таборового зошита*

А щодень

На одне сонце меншає

А щоніч

На одну зорю більшає...

І. Калинець *Підсумовуючи мовчання*

¹⁵ Журнал «Сучасність», ч. 11 (283). – 1984. – сс. 116 – 120

6 травня цього року в концентраційному таборі на Уралі помер Олексій Іванович Тихий. Хто слідкував за повідомленнями останніх років про українських невільників, міг того сподіватися. "...режим, запропонований у Кучино, сягає поліцейського апогею, — писав Василь Стус про табір, в якому перебував Тихий. — Будь-яка апеляція до верховної влади залишається без відповіді, або — найчастіше — загрожує карою... Москва дала тутешній владі всі повноваження, і хто зберігає ілюзію, що якийсь же закон має регулювати наші стосунки з адміністрацією, — дуже помиляється. Закон повного беззаконня — ось єдиний регулятор наших т. зв. взаємин... Так довго тривати не може — такий тиск можливий перед загибеллю. Не знаю, коли прийде загибель для них, але я особисто чуюся смертником".

Скільки у людини, тяжкохворої на шлунок, може залишатися фізичних сил, коли її фактично не випускають із тюремного ізолятора, з місяця в місяць карають фізично і морально, позбавляючи її тих крихт нормального людського існування, якими наділені радянські політичні в'язні: теплої юшки-бурди, сякої-такої постелі, спілкування з друзями-посправниками та раз на рік спілкування з рідними.

Про Тихого писали всі співкамерники, друзі і знайомі, били на сполох, просили рятувати. Тільки він сам мовчав, зціпивши зуби від постійного болю і кривди. Чей же знав, відчував, бідний, що помре в таких нелюдських умовах. Адже останні його хвилини життя були заповнені, за свідченнями дружини, прощанням із цією грішною, повною Зла Землею і зверненням до Бога, молитвами до Нього.

Мені пощастило знати й зустрічати кілька разів цю лагідну, скромну, але мужню і чесну людину. Він був справжнім сином свого народу і заслуговує на його

пам'ять. Я б хотіла, щоб мій короткий спогад про нього додав кілька листочків до мученицького вінка на його далеку могилу.

Не пригадую собі не лише дати, але й року, коли він з'явився у нашій хаті в місті Івано-Франківському по вул. Набережній, 14. Було це, в усякому разі, після п'ятимісячної голодовки Валентина Мороза у Володимирській в'язниці і після всіх моїх інтерв'ю з чужоземними кореспондентами в Москві та всіх поражень КГБ зі мною як наслідок тих інтерв'ю. Якраз був невеликий перепочинок і затишшя у моїх стосунках з органами безпеки, з усього того виглядає, що було це, мабуть, у травні 1975 року.

Був теплий сонячний день. Він з'явився, не попередивши ні телефоном, ані інакше, мабуть, щоб не привести за собою відразу ж зграю сексотів. Прийшов він у супроводі якогось незнайомого мені чоловіка з Івано-Франківського, який явно чув себе неспокійно й небезпечно, відвідуючи таку одіозну особу, якою була моя персона в Івано-Франківському.

Роззுவся відразу за дверима в передпокої і, залишившись в самих шкарпетках, представився: Олексій Тихий. Мені це прізвище нічого тоді не промовляло, і все ж я відразу перейнялася довір'ям до нього, може, тому, що нагадав він мені й мою звичку з дитинства роззуватися на ганку чи одразу ж за ганком у снігах, а швидше тому, що від його постаті так і віяло приязню. Бувши на той час уже дуже підозрілою до всіляких незнайомців, що набивалися в друзі, а особливо до незнайомців чоловічої статі, в яких мені раз у раз ввижались підіслані КГБ залицяльники (чим вони насправді часто й були), я, пам'ятаю, поставилася до нього дуже щиро, пригостила, чим могла, а мала тоді неабиякий люксус: розчинну каву з німецької посилки від Галі Горбач.

Того разу ми не мали доброї нагоди говорити, Олексій поспішав до Коломиї, де в нього жив приятель, лікар Василь Кархут.¹⁶ Казав, що заїхав до мене по дорозі зі Львова і адресу мою йому дав Михайло Горинь.

Оповідав, що працює пожежником у Дружківці, а живе з мамою на хуторі Їжівці і має там пасіку. Був дуже скромний, не згадував про свою освіту в Ломоносовському університеті в Москві, що могло бути предметом гордоців для багатьох людей в Радянському Союзі.

Видно, що пишався науковими успіхами свого молодшого сина, який жив у Києві і працював, здається, в Інституті кібернетики. Запамяталося також, що старший його син жив у Москві і не мав вищої освіти. У пізніших розмовах Олексій бідкався, що саме коли старший син виростав, він відбував ув'язнення, а, отже, не мав змоги брати участі в його вихованні.

Олексій Іванович ще кілька раз заїжджав до нас, кожного разу це було по дорозі ще до когось, найчастіше зі Львова до Коломиї, до Кархута, який мав тоді клопоти з публікацією своєї другої книжки про лікарські рослини — перша його книжка «Ліки навколо нас» була розкуплена вмить, одразу ж стала раритетом. На перешкоді йому стояли його минуле і КГБ, Олексій намагався йому допомогти, як саме — вже не пам'ятаю.

Олексій Івановим усе був готовий допомогти. Сам учитель, він близько до серця взяв мої тодішні клопоти з вихованням сина-підлітка Валентина. Навіть намагався перебрати на себе трохи виховничого тягаря, що звичайно на відстані (де Донецьк і хутір Їжівка, а де Івано-

¹⁶ Кархут, Василь (1905- ?) — лікар, колишній пластовий діяч, письменник. За радянської влади весь час зазнавав переслідувань: був в мордовських таборах, після звільнення жив у Коломиї, працював лікарем в одному із сіл коло Коломиї. Постійно був під наглядом КГБ і об'єктом шантажу і переслідувань цієї організації

Франківськ!) було майже неможливо. Принаймні він узявся листуватися з ним і деякий час листувався таки та прислав йому цікаві книжки. Знаючи, що Валентин не раз утікав зі школи і пропускав уроки, Олексій розвивав передо мною свою педагогічну теорію: треба дозволяти дитині пропускати часом школу, натомість вимагаючи максимально використовувати цей час удома. Два чи й три дні на тиждень до школи не ходити, але виконувати за рахунок цього якусь індивідуальну програму. Переконавав, що саме так він виховував свого молодшого сина і в результаті — його неабиякі успіхи в математиці і кібернетиці.

Тоді така його теорія здавалася мені надто сміливою і навіть ризикованою. Я була зайнята по вуха клопотами про ув'язненого чоловіка і війною з КГБ, і тому мені видавалося неймовірним і понад мої сили заходити в конфлікт ще й зі школою.

Тепер, оглядаючися назад, я думаю, що в педагогічних міркуваннях Олексія Івановича було немало сенсу, передовсім той сенс, що дитині пішло б лише на користь одірвати її хоча б на якийсь час від "отарного" чи то пак колективного виховання, а надто ж виховання радянської школи. Колектив нівелює здібності, а радянський колектив і поготів. Леся Українка дістала блискуче виховання вдома, виглядає, що ізоляція від шкільного колективу не пішла їй на шкоду. Біографії деяких інших видатних людей наводять на ту саму думку. Але тоді, на жаль, я не мала ні часу, ні відваги, щоб скористатися Олексієвими порадами.

Кожного разу, коли Олексій до нас заїжджав, він щось приносив: то меду з власної пасіки, то трохи грошей. Я мед завжди охоче брала, добрий непідроблений мед годі було знайти, а від грошей намагалася відмовитися. Але його годі було переконати.

Видно було, що сам він був дуже невибагливий і жив скромно. Та й на платню пожежника не дуже розженешся. Їздив лише потягами, щоб ошадити гроші. Часто бував у Москві і добре орієнтувався, що там у дисидентських колах діється. Знаючи, що й я там часто буваю, розпитував, що я про той московський рух думаю. Видно, побоювався, щоб я не мала якихось ілюзій про погляди москвичів на національне питання. Я, пригадую собі, пояснювала своє розуміння тим, що, мовляв, нам з ними спільно йти до певного моменту, а пізніше чи так, чи сяк, а стежки наші мусіли б розійтися. Він тоді мало що відказав на це, але видно було, що вчитель був задоволений відповіддю учениці. А взагалі, до дуже балакучих Тихий не належав. Боляче мені тепер, що не розпізнала я тоді як слід його великої душі, зовсім не знала його самвидавних праць. Було обмаль часу на наше знайомство і надто засмикане життя.

Він запрошував нас із сином до себе на хутір у гості, і я навіть мала охоту скористатися його запрошенням по дорозі до своїх родичів, адже ми з ним були земляки. Однак здійснити той намір уже не довелося.

Останнього разу Олексій Тихий був у нас в Івано-Франківському напередодні оголошення Гельсінкської групи — восени 1976 року. Саме від нього я вперше почула про намір створити Групу. Можливо, що з приводу організації Групи він і приїхав того разу на Західну Україну. Він перераховував, хто саме збирався зголоситися до Групи. Серед названих ним прізвищ була Оксана Яківна Мешко. Не було Михайла Гориня, а мені здавалося, що саме Горинь — людина розважливої і конструктивної вдачі — був би найкращим кандидатом до Групи. (Не знала я тоді, що Микола Руденко приїздив з тим до Гориня і пропонував йому створити Групу. Михайло пізніше про те мені розповідав і пояснив свою відмову простою причиною — не хотів сідати вдруге).

Про себе Олексій Тихий ані словечком не прохопився. Ця наша розмова відбулася надворі, коли я відпровожувала його на автобус — на такі розмови в хаті ми не наважувалися з огляду на підслухачки у кожній із наших квартир.

Від нас Олексій Тихий поїхав на Київ. А за кілька днів я почула з пересилань західних радіостанцій про створення Української Гельсінкської групи. Серед інших прізвищ було назване й прізвище Тихого. З тих таки "ворожих" радіопересилань я за кілька місяців почула про арешт Олексія Тихого. Так розпочалася для нього його остання хресна дорога.

Захарків Олександра.

Лист голові Т-ва ім. О.Тихого

Віддавна турбує мене те, що так мало знаємо про своїх героїв, патріотів, подвижників — борців за Українську справу.

Впевнена, що якби широкому загалу в сьогоднішній Україні були відомі факти життєвого подвигу Олексі Тихого та його однодумців, що заплатили життям за свою чесність і непохитність у нерівній боротьбі з диявольським більшовицьким режимом, то нині цей широкий загал не обирав би собі провідників Української держави, які не мають нічого спільного з загальнолюдськими і національними ідеалами.

Серед моїх друзів є прихильники «Кримської світлиці» (звісно не теперішньої фальшивої, а колишньої, правдивої). Тож від них я дізналася про неоціненну працю «Хто ж такий Олекса Тихий?», яку Ви підготували для друку. Чула і про фінансову підтримку, яку надав один благородний чоловік. Хай Господь винагородить його і допомагає в усьому.

Прочитала я обидві книжки видані 2008-го і 2009-го років. Прикро, що не масовим накладом, а тільки

однотисячним вийшли ці книжки, - адже вони такі потрібні українцям різного віку, особливо учнівській та студентській молоді.

Щире спасибі також Василеві Овсієнкові і всім, хто спричинився до видання Олексиного «Словника мовних покручів». Для філологів і масового читача він цікавий не тільки, як анти суржик, але також з уваги на подані численні синонімічні відповідники, серед яких і діалектні, та джерело недоречного запозичування – слова російської мови. Посилатимусь на цей словник у своїй викладацькій та науковій праці у галузі культури мовлення. Нажаль у наших сторонах ця проблема тех. Уже гостра й болюча.

Я працюю у Львівському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти. І подумалося: от якби бодай по одному примірнику всіх цих трьох книжок потрапило до інститутської бібліотеки, щоб інформація про великого Українця Олексу Тихого поширювалася серед учителів та їх вихованців.

Низенько кланяюсь Вам, добрі брати-донеччани, за Вашу працю. Напередодні великодня сердечно зичу Вам усім веселих свят – світлого Воскресіння Христового.

Від імені інститутського колективу –
Олександра Захарків,
доцент кафедри гуманітарної освіти,
кандидат філологічних наук.
Львів, 24 березня 2010 року

КОНВЕНЦІЯ ПРО ПРАВА ДИТИНИ¹⁷**Преамбула**

Держави-учасниці цієї Конвенції, вважаючи, що згідно з принципами, проголошеними в Статуті Організації Об'єднаних Націй, визнання властивої гідності, рівних невід'ємних прав усіх членів суспільства є основою забезпечення свободи, справедливості і миру на землі, беручи до уваги, що народи Об'єднаних Націй підтвердили в Статуті свою віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи та сповнені рішучості сприяти соціальному прогресові і поліпшенню умов життя при більшій свободі, визнаючи, що Організація Об'єднаних Націй у Загальній декларації прав людини та в Міжнародних пактах про права людини проголосила і погодилась з тим, що кожна людина має володіти всіма зазначеними у них правами і свободами без якої б то не було різниці за такими ознаками, як раса, колір шкіри, стать, релігія, політичні або інші переконання, національне або соціальне походження, майновий стан, народження або інші обставини, нагадуючи, що Організація Об'єднаних Націй в Загальній декларації прав

¹⁷ Конвенція про права дитини була прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 року.

Конвенція ООН про права дитини - це угода між країнами, в якій записано, як уряд кожної країни має дбати про дітей. Цей документ був ратифікований 193 країнами світу, крім США та Сомалі.

Україна, підписавши Конвенцію ООН про права дитини, взяла на себе ряд зобов'язань з покращення добробуту дітей. Ця Конвенція була ратифікована Постановою Верховної Ради України №789XII (78912) від 27 лютого 1991 року та набула чинності для України 27 вересня 1991 року. Крім того, у 2003 та 2005 роках відповідно український Парламент ратифікував два факультативних протоколи до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії та щодо участі у збройних конфліктах, які з того часу стали частиною національного законодавства.

людини проголосила, що діти мають право на особливе піклування і допомогу, впевнені в тому, що сім'ї як основному осередку суспільства і природному середовищу для зростання і благополуччя всіх її членів і особливо дітей мають бути надані необхідні захист і сприяння, з тим щоб вона могла повністю покласти на себе зобов'язання в рамках суспільства, визнаючи, що дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння, вважаючи, що дитина має бути повністю підготовлена до самостійного життя в суспільстві та вихована в дусі ідеалів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй, і особливо в дусі миру, гідності, терпимості, свободи, рівності і солідарності, беручи до уваги, що необхідність у такому особливому захисті дитини була передбачена в Женевській декларації прав дитини 1924 року і Декларації прав дитини, прийнятій Генеральною Асамблеєю 20 листопада 1959 року, та визнана в Загальній декларації прав людини, в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (зокрема, в статтях 23 і 24), в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (зокрема, в статті 10), а також у статутах і відповідних документах спеціалізованих установ і міжнародних організацій, що займаються питаннями благополуччя дітей, беручи до уваги, що, як зазначено в Декларації прав дитини, "дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження", посилаючись на положення Декларації про соціальні і правові принципи, що стосуються захисту і благополуччя дітей, особливо при передачі дітей на виховання та їх всиновленні, на національному і міжнародних рівнях, Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, що

стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх ("Пекінські правила") та Декларації про захист жінок і дітей в надзвичайних обставинах і в період збройних конфліктів, визнаючи, що в усіх країнах світу є діти, які живуть у виключно тяжких умовах, і що такі діти потребують особливої уваги, враховуючи належним чином важливість традицій і культурних цінностей кожного народу для захисту і гармонійного розвитку дитини, визнаючи важливість міжнародного співробітництва для поліпшення умов життя дітей в кожній країні, зокрема в країнах, що розвиваються, погодилися про нижченаведене:

Частина I

Стаття 1

Для цілей цієї Конвенції дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше.

Стаття 2

1. Держави-учасниці поважають і забезпечують всі права, передбачені цією Конвенцією, за кожною дитиною, яка перебуває в межах їх юрисдикції, без будь-якої дискримінації незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я і народження дитини, її батьків чи законних опікунів або яких-небудь інших обставин.

2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дитини від усіх форм дискримінації або покарання на підставі статусу, діяльності, висловлюваних поглядів чи переконань дитини, батьків дитини, законних опікунів чи інших членів сім'ї.

Стаття 3

1. В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

2. Держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.

3. Держави-учасниці забезпечують, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, в галузі безпеки й охорони здоров'я та з точки зору численності і придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду.

Стаття 4

Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних та інших заходів для здійснення прав, визнаних у цій Конвенції. Щодо економічних, соціальних і культурних прав Держави-учасниці вживають таких заходів у максимальних рамках наявних у них ресурсів і при необхідності в рамках міжнародного співробітництва.

Стаття 5

Держави-учасниці поважають відповідальність, права і обов'язки батьків і у відповідних випадках членів розширеної сім'ї чи общини, як це передбачено місцевим звичаєм, опікунів чи інших осіб, що за законом відповідають за дитину, належним чином управляти і керувати дитиною щодо здійснення визнаних цією

Конвенцією прав і робити це згідно зі здібностями дитини, що розвиваються.

Стаття 6

1. Держави-учасниці визнають, що кожна дитина має невід'ємне

право на життя.

2. Держави-учасниці забезпечують у максимально можливій мірі виживання і здоровий розвиток дитини.

Стаття 7

1. Дитина має бути зареєстрована зразу ж після народження і з моменту народження має право на ім'я і набуття громадянства, а також, наскільки це можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування.

2. Держави-учасниці забезпечують здійснення цих прав згідно з їх національним законодавством та виконання їх зобов'язань за відповідними міжнародними документами у цій галузі, зокрема, у випадку, коли б інакше дитина не мала громадянства.

Стаття 8

1. Держави-учасниці зобов'язуються поважати право дитини на збереження індивідуальності, включаючи громадянство, ім'я та сімейні зв'язки, як передбачається законом, не допускаючи протизаконного втручання.

2. Якщо дитина протизаконно позбавляється частини або всіх елементів своєї індивідуальності, Держави-учасниці забезпечують їй необхідну допомогу і захист для найшвидшого відновлення її індивідуальності.

Стаття 9

1. Держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому

випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

2. Під час будь-якого розгляду згідно з пунктом 1 цієї статті всім заінтересованим сторонам надається можливість брати участь у розгляді та викладати свою точку зору.

3. Держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

4. У тих випадках, коли таке розлучення впливає з якого-небудь рішення, прийнятого Державою-учасницею, наприклад, при арешті, тюремному ув'язненні, висилці, депортації чи смерті (включаючи смерть, що настала через будь-яку причину під час перебування даної особи у віданні держави) одного чи обох батьків або дитини, така Держава-учасниця надає батькам, дитині чи, якщо це необхідно, іншому члену сім'ї на їх прохання необхідну інформацію щодо місцеперебування відсутнього члена (членів) сім'ї, якщо надання цієї інформації не завдає шкоди добробуту дитини.

Держави-учасниці надалі забезпечують, щоб подання такого прохання само по собі не призводило до несприятливих наслідків для відповідної особи (осіб).

Стаття 10

1. Відповідно до зобов'язання Держав-учасниць за пунктом 1 статті 9 заява дитини чи її батьків на в'їзд у Державу-учасницю або виїзд із неї з метою возз'єднання сім'ї повинна розглядатися Державами-учасницями позитивним, гуманним і оперативним чином. Держави-учасниці надалі забезпечують, щоб подання такого

прохання не призводило до несприятливих наслідків для заявників та членів їх сім'ї.

2. Дитина, батьки якої проживають у різних державах, має право підтримувати на регулярній основі, за виключенням особливих обставин, особисті відносини і прямі контакти з обома батьками. З цією метою і відповідно до зобов'язання Держав-учасниць за пунктом 2 статті 9 Держави-учасниці поважають право дитини та її батьків залишати будь-яку країну, включаючи власну, і повертатися в свою країну. Щодо права залишати будь-яку країну діють лише такі обмеження, які встановлені законом і необхідні для охорони державної безпеки, громадського порядку (*order public*), здоров'я чи моралі населення або прав і свобод інших осіб і сумісні з визнаними в цій Конвенції іншими правами.

Стаття 11

1. Держави-учасниці вживають заходів для боротьби з незаконним переміщенням і неповерненням дітей із-за кордону.

2. З цією метою Держави-учасниці сприяють укладанню двосторонніх або багатосторонніх угод чи приєднуються до чинних угод.

Стаття 12

1. Держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю.

2. З цією метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства.

Стаття 13

1. Дитина має право вільно висловлювати свої думки; це право включає свободу шукати, одержувати і передавати інформацію та ідеї будь-якого роду незалежно від кордонів в усній, письмовій чи друкованій формі, у формі творів мистецтва чи за допомогою інших засобів на вибір дитини.

2. Здійснення цього права може зазнавати деяких обмежень, проте ними можуть бути лише ті обмеження, які передбачені законом і необхідні:

- а) для поваги прав і репутації інших осіб; або
- б) для охорони державної безпеки, громадського порядку (order public), або здоров'я, або моралі населення.

Стаття 14

1. Держави-учасниці поважають право дитини на свободу думки, совісті та релігії.

2. Держави-учасниці поважають права та обов'язки батьків і у відповідних випадках законних опікунів керувати дитиною в здійсненні її права методом, що відповідає здібностям дитини, які розвиваються.

3. Свобода дотримуватися своєї релігії або віри може зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом і необхідні для охорони державної безпеки, громадського порядку, моралі та здоров'я населення або захисту основних прав і свобод інших осіб.

Стаття 15

1. Держави-учасниці визнають право дитини на свободу асоціацій і свободу мирних зборів.

2. Щодо здійснення даного права не можуть застосовуватися будь-які обмеження, крім тих, які застосовуються відповідно до закону та необхідні в демократичному суспільстві в інтересах державної безпеки, громадського порядку (order public), охорони здоров'я і моралі населення або захисту прав і свобод інших осіб.

Стаття 16

1. Жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте і сімейне життя, недоторканність житла, таємницю кореспонденції або незаконного посягання на її честь і гідність.

2. Дитина має право на захист закону від такого втручання або посягання.

Стаття 17

Держави-учасниці визнають важливу роль засобів масової інформації і забезпечують, щоб дитина мала доступ до інформації і матеріалів із різних національних і міжнародних джерел, особливо до таких інформації і матеріалів, які спрямовані на сприяння соціальному, духовному і моральному благополуччю, а також здоровому фізичному і психічному розвитку дитини. З цією метою Держави-учасниці:

a) сприяють засобам масової інформації у поширенні інформації і матеріалів, корисних для дитини в соціальному і культурному відношеннях та в дусі статті 29;

b) сприяють міжнародному співробітництву в галузі підготовки, обміну та поширення такої інформації і матеріалів, що надходять із різних культурних, національних і міжнародних джерел;

c) пріяють виданню і розповсюдженню дитячої літератури;

d) сприяють засобам масової інформації у приділенні особливої уваги мовним потребам дитини, яка належить до якої-небудь групи меншостей або до корінного населення;

e) сприяють розробці належних принципів захисту дитини від інформації і матеріалів, що завдають шкоди її благополуччю, враховуючи положення статей 13 і 18.

Стаття 18

1. Держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування.

2. З метою гарантування і сприяння здійсненню прав, викладених у цій Конвенції, Держави-учасниці надають батькам і законним опікунам належну допомогу у виконанні ними своїх обов'язків по вихованню дітей та забезпечують розвиток мережі дитячих установ.

3. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для забезпечення того, щоб діти, батьки яких працюють, мали право користуватися призначеними для них службами й установами по догляду за дітьми.

Стаття 19

1. Держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину.

2. Такі заходи захисту, у випадку необхідності, включають ефективні процедури для розроблення соціальних програм з метою надання необхідної підтримки дитині й особам, які турбуються про неї, а також здійснення інших форм запобігання, виявлення, повідомлення, передачі на розгляд, розслідування, лікування та інших заходів у зв'язку з випадками жорстокого поводження з дитиною, зазначеними вище, а

також, у випадку необхідності, для порушення початку судової процедури.

Стаття 20

1. Дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надаються державою.

2. Держави-учасниці відповідно до своїх національних законів забезпечують зміну догляду за дитиною.

3. Такий догляд може включати, зокрема, передачу на виховання "кафала", за ісламським правом, усиновлення або, за необхідності, направлення до відповідних установ по догляду за дітьми. Під час розгляду варіантів зміни необхідно належним чином враховувати бажаність наступництва виховання дитини, її етнічне походження, релігійну і культурну належність і рідну мову.

Стаття 21

Держави-учасниці, які визнають і/чи дозволяють існування системи усиновлення, забезпечують, щоб найкращі інтереси дитини враховувалися в першочерговому порядку, і вони:

а) забезпечують, щоб усиновлення дитини дозволяли лише компетентні власті, які визначають згідно з застосовуваними законом і процедурами та на підставі всієї інформації, що має відношення до справи і достовірна, що усиновлення допустимо з огляду на статус дитини щодо батьків, родичів і законних опікунів і що, якщо потрібно, зацікавлені особи дали свою усвідомлену згоду на усиновлення на підставі такої консультації, яка може бути необхідною;

б) визначають, що усиновлення в іншій країні може розглядатися як альтернативний спосіб догляду за

дитиною, якщо дитина не може бути передана на виховання або в сім'ю, яка могла б забезпечити її виховання або усиновлення, і якщо забезпечення якогось придатного догляду в країні походження дитини є неможливим;

с) забезпечують, щоб у випадку усиновлення дитини в іншій країні застосовувалися такі самі гарантії і норми, які застосовуються щодо усиновлення всередині країни;

д) вживають всіх необхідних заходів з метою забезпечення того, щоб у випадку усиновлення в іншій країні влаштування дитини не призводило до одержання невиправданих фінансових вигод, пов'язаних з цією особою;

е) сприяють у необхідних випадках досягненню цілей цієї статті шляхом укладення двосторонніх і багатосторонніх домовленостей або угод та намагаються на цій підставі забезпечити, щоб влаштування дитини в іншій країні здійснювали компетентні власті чи органи.

Стаття 22

1. Держави-учасниці вживають необхідних заходів, щоб забезпечити дитині, яка бажає одержати статус біженця або яка вважається біженцем, відповідно до застосовуваних міжнародним або внутрішнім правом і процедурами, як тій, що супроводжується, так і тій, що не супроводжується її батьками або будь-якою іншою особою, належний захист і гуманітарну допомогу в користуванні застосовуваними правами, викладеними в цій Конвенції та інших міжнародних документах з прав людини або гуманітарних документах, учасницями яких є зазначені держави.

2. З цією метою Держави-учасниці сприяють у випадках, коли вони вважають це за необхідне, будь-яким зусиллям Організації Об'єднаних Націй та інших компетентних міжурядових або неурядових організацій,

що співпрацюють з Організацією Об'єднаних Націй, щодо захисту такої дитини та надання їй допомоги у пошуку батьків чи інших членів сім'ї будь-якої дитини-біженця, з тим щоб одержати інформацію, необхідну для її возз'єднання зі своєю сім'єю. В тих випадках, коли батьки або інші члени сім'ї не можуть бути знайдені, цій дитині надається такий самий захист, як і будь-якій іншій дитині, через якісь причини тимчасово або постійно позбавленій сімейного оточення, як це передбачено в цій Конвенції.

Стаття 23

1. Держави-учасниці визнають, що неповноцінна в розумовому або фізичному відношенні дитина має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства.

2. Держави-учасниці визнають право неповноцінної дитини на особливе піклування, заохочують і забезпечують надання, за умови наявності ресурсів, дитині, яка має на це право, та відповідальним за турботу про неї допомогу, щодо якої подано прохання і яка відповідає стану дитини та становищу її батьків або інших осіб, що забезпечують турботу про дитину.

3. На забезпечення особливих потреб неповноцінної дитини допомога згідно з пунктом 2 цієї статті надається при можливості безкоштовно з урахуванням фінансових ресурсів батьків або інших осіб, що забезпечують турботу про дитину, та має на меті забезпечення неповноцінній дитині ефективного доступу до послуг у галузі освіти, професійної підготовки, медичного обслуговування, відновлення здоров'я, підготовки до трудової діяльності та доступу до засобів відпочинку таким чином, який призводить до найбільш повного по можливості втягнення дитини в соціальне життя і досягнення розвитку її особи, включаючи культурний і духовний розвиток дитини.

4. Держави-учасниці сприяють у дусі міжнародного співробітництва обміну відповідною інформацією в галузі профілактичної охорони здоров'я, медичного, психологічного і функціонального лікування неповноцінних дітей, включаючи розповсюдження інформації про методи реабілітації, загальноосвітньої і професійної підготовки, а також доступу до цієї інформації, з тим щоб дозволити Державам-учасницям покращити свої можливості і знання, і розширити свій досвід в цій галузі. В зв'язку з цим особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 24

1. Держави-учасниці визнають право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я. Держави-учасниці намагаються забезпечити, щоб жодна дитина не була позбавлена свого права на доступ до подібних послуг системи охорони здоров'я.

2. Держави-учасниці домагаються повного здійснення цього права, зокрема, вживають заходів щодо:

а) зниження рівня смертності немовлят і дитячої смертності;

б) забезпечення надання необхідної медичної допомоги та охорони здоров'я всіх дітей з приділенням першочергової уваги розвитку первинної медико-санітарної допомоги;

в) боротьби з хворобами і недоїданням, у тому числі в межах первинної медико-санітарної допомоги, шляхом, поряд з іншим, застосування легкодоступної технології та надання достатньої кількості поживного продовольства та чистої питної води, беручи до уваги небезпеку і ризик забруднення навколишнього середовища;

d) надання матерям належних послуг по охороні здоров'я у допологовий і післяпологовий періоди;

e) забезпечення інформацією всіх прошарків суспільства, зокрема батьків і дітей, щодо здоров'я і харчування дітей, переваги грудного годування, гігієни, санітарії середовища перебування дитини і запобігання нещасним випадкам, а також доступу до освіти та підтримки у використанні цих знань;

i) розвитку просвітницької роботи та послуг у галузі профілактичної медичної допомоги та планування розміру сім'ї.

3. Держави-учасниці вживають будь-яких ефективних і необхідних заходів з метою скасування традиційної практики, що негативно впливає на здоров'я дітей.

4. Держави-учасниці зобов'язані сприяти міжнародному співробітництву і розвивати його з метою поступового досягнення повного здійснення права, яке визнається в цій статті. В зв'язку з цим особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 25

Держави-учасниці визнають права дитини, яка віддана компетентними органами на піклування з метою догляду за нею, її захисту або фізичного чи психічного лікування, на періодичну оцінку лікування, наданого дитині, і всіх інших умов, пов'язаних з таким піклуванням про дитину.

Стаття 26

1. Держави-учасниці визнають за кожною дитиною право користуватися благами соціального забезпечення, включаючи соціальне страхування, і вживають необхідних заходів щодо досягнення повного здійснення цього права згідно з їх національним законодавством.

2. Ці блага в міру необхідності надаються з урахуванням наявних ресурсів і можливостей дитини та

осіб, які несуть відповідальність за утримання дитини, а також будь-яких міркувань, пов'язаних з одержанням благ дитиною чи від її імені.

Стаття 27

1. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

2. Батько (-ки) або інші особи, які виховують дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини.

3. Держави-учасниці відповідно до національних умов і в межах своїх можливостей вживають необхідних заходів щодо надання допомоги батькам та іншим особам, які виховують дітей, у здійсненні цього права і у випадку необхідності надають матеріальну допомогу і підтримують програми, особливо щодо забезпечення дитини харчуванням, одягом і житлом.

4. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів щодо забезпечення відновлення утримання дитини батьками або іншими особами, які відповідають за дитину як всередині Держави-учасниці, так і за кордоном. Зокрема, якщо особа, яка несе фінансову відповідальність за дитину, і дитина проживають в різних державах, Держави-учасниці сприяють приєднанню до міжнародних угод або укладенню таких угод, а також досягненню інших відповідних домовленостей.

Стаття 28

1. Держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей вони, зокрема:

а) вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту;

б) сприяють розвиткові різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги;

с) забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів;

д) забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей;

е) вживають заходів для сприяння регулярному відвіданню шкіл і зниженню кількості учнів, які залишили школу.

2. Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, щоб шкільна дисципліна була забезпечена методами, що ґрунтуються на повазі до людської гідності дитини та відповідно до цієї Конвенції.

3. Держави-учасниці заохочують і розвивають міжнародне співробітництво з питань, що стосуються освіти, зокрема, з метою сприяння ліквідації невігластва і неписьменності в усьому світі та полегшення доступу до науково-технічних знань і сучасних методів навчання. В цьому зв'язку особлива увага має приділятися потребам країн, що розвиваються.

Стаття 29

1. Держави-учасниці погоджуються щодо того, що освіта дитини має бути спрямована на:

а) розвиток особи, талантів, розумових і фізичних здібностей дитини в найповнішому обсязі;

б) виховання поваги до прав людини та основних свобод, а також принципів, проголошених у Статуті Організації Об'єднаних Націй;

с) виховання поваги до батьків дитини, її культурної самобутності, мови і національних цінностей

країни, в якій дитина проживає, країни її походження та до цивілізацій, відмінних від її власної;

d) підготовку дитини до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також особами з корінного населення;

e) виховання поваги до навколишньої природи.

2. Жодна частина цієї статті або статті 28 не тлумачиться як така, що обмежує свободу окремих осіб і органів створювати учбові заклади та керувати ними за умови постійного додержання принципів, викладених у пункті 1 цієї статті, та виконання вимоги того, щоб освіта, яку одержують в таких учбових закладах, відповідала мінімальним нормам, що можуть бути встановлені державою.

Стаття 30

У таких державах, де існують етнічні, релігійні або мовні меншості чи особи з числа корінного населення, дитині, яка належить до таких меншостей чи корінного населення, не може бути відмовлено в праві спільно з іншими членами її групи користуватися своєю культурою, сповідати свою релігію і виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою.

Стаття 31

1. Держави-учасниці визнають право дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, та вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом.

2. Держави-учасниці поважають і заохочують право дитини на всебічну участь у культурному і творчому житті та сприяють наданню їй відповідних і рівних можливостей для культурної і творчої діяльності, дозвілля і відпочинку.

Стаття 32

1. Держави-учасниці визнають право дитини на захист від економічної експлуатації та від виконання будь-якої роботи, яка може являти небезпеку для здоров'я, бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоди її здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку.

2. Держави-учасниці вживають законодавчі, адміністративні і соціальні заходи, а також заходи в галузі освіти, з тим щоб забезпечити здійснення цієї статті. З цією метою, керуючись відповідними положеннями інших міжнародних документів,

Держави-учасниці, зокрема:

а) встановлюють мінімальний вік для прийому на роботу;

б) визначають необхідні вимоги щодо тривалості робочого дня й умови праці;

с) передбачають відповідні види покарань або інші санкції для забезпечення ефективного здійснення цієї статті.

Стаття 33

Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів, включаючи законодавчі, адміністративні та соціальні, а також заходи в галузі освіти, з тим щоб захистити дітей від незаконного зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами, як вони визначені у відповідних міжнародних договорах, та не допускати залучення дітей до протизаконного виробництва таких речовин і торгівлі ними.

Стаття 34

Держави-учасниці зобов'язані захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних розбещень. З цією метою Держави-учасниці, зокрема, вживають на національному, двосторонньому та

багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо запобігання:

- а) схиланню або примушуванню дитини до будь-якої незаконної сексуальної діяльності;
- б) використанню дітей з метою експлуатації у проституції або в іншій незаконній сексуальній практиці;
- с) використанню дітей з метою експлуатації у порнографії та порнографічних матеріалах.

Стаття 35

Держави-учасниці вживають на національному, двосторонньому та багатосторонньому рівнях всіх необхідних заходів щодо відвернення викрадень дітей, торгівлі дітьми чи їх контрабанди в будь-яких цілях і в будь-якій формі.

Стаття 36

Держави-учасниці захищають дитину від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту дитини.

Стаття 37

Держави-учасниці забезпечують, щоб:

- а) жодна дитина не піддавалась катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поведження чи покарання.

Ні смертна кара, ні довічне тюремне ув'язнення, які не передбачають можливості звільнення, не призначаються за злочини, вчинені особами, молодшими 18 років;

- б) жодна дитина не була позбавлена волі незаконним або свавільним чином. Арешт, затримання чи тюремне ув'язнення дитини здійснюються згідно з законом та використовуються лише як крайній захід і протягом якомога більш короткого відповідного періоду часу;

с) гуманне ставлення до кожної позбавленої волі дитини і повагу до гідності її особи з урахуванням потреб осіб її віку.

Зокрема, кожна позбавлена волі дитина має бути відокремлена від дорослих, якщо тільки не вважається, що в найкращих інтересах дитини цього не слід робити, та мати право підтримувати зв'язок із своєю сім'єю шляхом листування та побачень, за винятком особливих обставин;

д) кожна позбавлена волі дитина мала право на негайний доступ до правової та іншої відповідної допомоги, а також право оспорювати законність позбавлення її волі перед судом чи іншим компетентним, незалежним і безстороннім органом та право на невідкладне прийняття ними рішень щодо будь-якої такої процесуальної дії.

Стаття 38

1. Держави-учасниці зобов'язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів і мають відношення до дітей, та забезпечувати їх додержання.

2. Держави-учасниці вживають всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях.

3. Держави-учасниці утримуються від призову будь-якої особи, яка не досягла 15-річного віку, на службу до збройних сил. При вербуванні з числа осіб, які досягли 15-річного віку, але яким ще не виповнилося 18 років, Держави-учасниці прагнуть віддавати перевагу особам більш старшого віку.

4. Згідно з своїми зобов'язаннями за міжнародним гуманітарним правом, пов'язаним із захистом цивільного населення під час збройних конфліктів, Держави-учасниці зобов'язані вживати всіх можливих заходів з метою

забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними.

Стаття 39

Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки, покарання чи збройних конфліктів. Таке відновлення і реінтеграція мають здійснюватися в умовах, що забезпечують здоров'я, самоповагу і гідність дитини.

Стаття 40

1. Держави-учасниці визнають право кожної дитини, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство, обвинувачується або визнається винною в його порушенні, на таке поведіння, що сприяє розвиткові у дитини почуття гідності і значущості, зміцнює в ній повагу до прав людини й основних свобод інших та при якому враховуються вік дитини і бажаність сприяння її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві.

2. З цією метою і беручи до уваги відповідні положення міжнародних документів, Держави-учасниці, зокрема, забезпечують, щоб:

а) жодна дитина не вважалася порушником кримінального законодавства, не була звинувачена та визнана винною в його порушенні через дію чи бездіяльність, які не були заборонені національним і міжнародним правом на час їх здійснення;

б) кожна дитина, яка, як вважається, порушила кримінальне законодавство чи обвинувачується в його порушенні, мала принаймні такі гарантії:

1) презумпцію невинності, поки її вина не буде доведена згідно із законом;

II) негайне і безпосереднє інформування її про звинувачення проти неї, а у випадку необхідності, через її батьків чи законних опікунів, та одержання правової й іншої необхідної допомоги при підготовці та здійсненні свого захисту;

III) невідкладне прийняття рішення з розглядуваного питання компетентним, незалежним і безстороннім органом чи судовим органом у ході справедливого слухання згідно із законом у присутності адвоката чи іншої відповідної особи і, якщо це не вважається таким, що суперечить найкращим інтересам дитини, зокрема, з урахуванням її віку чи становища її батьків або законних опікунів;

IV) свобода від примусу щодо даваних свідчень чи визнання вини; вивчення показань свідків звинувачення або самостійно, або за допомогою інших осіб та забезпечення рівноправної участі свідків захисту та вивчення їх свідчень;

V) якщо вважається, що дитина порушила кримінальне законодавство, повторний розгляд вищим компетентним, незалежним і безстороннім органом чи судовим органом згідно із законом відповідного рішення та будь-яких вжитих у цьому зв'язку заходів;

VI) безплатна допомога перекладача, якщо дитина не розуміє використовуваної мови чи не розмовляє нею;

VII) повна повага її особистого життя на всіх стадіях розгляду.

3. Держави-учасниці прагнуть сприяти створенню законів, процедур, органів і установ, що мають безпосереднє відношення до дітей, які, як вважається, порушили кримінальне законодавство, звинувачуються чи визнаються винними в його порушенні, і зокрема:

а) встановленню мінімального віку, нижче якого діти вважаються нездатними порушити кримінальне законодавство;

б) у випадку необхідності і бажаності вжиттю заходів щодо поведження з такими дітьми без використання судового розгляду за умов повного додержання прав людини і правових гарантій.

4. Необхідна наявність таких різних заходів, як догляд, положення про опіку і нагляд, консультативні послуги, призначення випробного строку виховання, програми навчання і професійної підготовки, та інших форм догляду, що замінюють догляд в установах, з метою забезпечення такого поведження з дитиною, яке забезпечувало б її добробут і відповідало її становищу та характеру злочину.

Стаття 41

Жодне в цій Конвенції не торкається будь-яких положень, які більшою мірою сприяють здійсненню прав дитини і можуть міститися:

- а) в законі Держави-учасниці, або
- б) в нормах міжнародного права, що діють щодо даної держави.

Частина II

Стаття 42

Держави-учасниці зобов'язані, використовуючи належні та дійові засоби, широко інформувати про принципи і положення Конвенції як дорослих, так і дітей.

Стаття 43

1. З метою розгляду прогресу, досягнутого Державами-учасницями щодо виконання зобов'язань, взятих згідно з цією Конвенцією, засновується Комітет по правах дитини, який здійснює функції, передбачені нижче.

2. Комітет складається з десяти експертів, що відзначаються високими моральними якостями та визнаною компетентністю в галузі, охоплюваній цією Конвенцією. Членів Комітету обирають

Держави-учасниці з числа своїх громадян, вони виступають в особистій якості, при цьому приділяється увага справедливому географічному розподілу, а також головним правовим системам.

3. Членів Комітету обирають таємним голосуванням із числа внесених до списку осіб, висунутих Державами-учасницями. Кожна Держава-учасниця може висувати одну особу з числа своїх громадян.

4. Первісні вибори в Комітет проводяться не пізніше ніж через шість місяців з дня набуття чинності цією Конвенцією, а надалі - раз на два роки. Принаймні за чотири місяці до дня кожних виборів Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй звертається до Держав-учасниць з листом, пропонуючи їм подати свої кандидатури протягом двох місяців. Потім Генеральний секретар складає в алфавітному порядку список всіх висунутих таким чином осіб із зазначенням Держав-учасниць, які висунули цих осіб, та представляє цей список Державам-учасницям цієї Конвенції.

5. Вибори проводяться на нарадах Держав-учасниць, які скликає Генеральний секретар у центральних установах Організації Об'єднаних Націй. На нарадах, де дві третини Держав-учасниць складають кворум, обраними до складу Комітету є ті кандидати, які дістали найбільшу кількість голосів і абсолютну більшість голосів представників Держав-учасниць, що присутні та беруть участь у голосуванні.

6. Члени Комітету обираються на чотирирічний строк. Вони мають право бути переобраними у випадку повторного висунення їх кандидатур. Строк повноважень п'яти членів, обраних на перших виборах, минає в кінці дворічного періоду; негайно після перших виборів імена цих п'яти членів визначаються голови наради шляхом жеребкування.

7. У випадку смерті або відставки якого-небудь члена Комітету або якщо він чи вона з якоїсь іншої причини не може більше виконувати обов'язки члена Комітету, Держава-учасниця, що висунула даного члена Комітету, призначає іншого експерта з числа своїх громадян на строк, що залишився, за умови схвалення Комітетом.

8. Комітет встановлює власні правила процедури.

9. Комітет обирає своїх службових осіб на дворічний строк.

10. Сесії Комітету, як правило, проводяться в центральних установах Організації Об'єднаних Націй або в будь-якому іншому відповідному місці, визначеному Комітетом. Комітет, як правило, проводить сесії щорічно. Тривалість сесії Комітету визначається і при необхідності переглядається на нарадах Держав-учасниць цієї Конвенції за умови схвалення Генеральною Асамблеєю.

11. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй надає необхідні персонал і матеріальні засоби для ефективного здійснення Комітетом своїх функцій відповідно до цієї Конвенції.

12. Члени Комітету, заснованого відповідно до цієї Конвенції, одержують схвалювану Генеральною Асамблеєю винагороду з коштів Організації Об'єднаних Націй в порядку та на умовах, встановлених Генеральною Асамблеєю.

Стаття 44

1. Держави-учасниці зобов'язані подавати Комітету через Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй доповіді про вжиті ними заходи щодо закріплення визнаних у Конвенції прав та прогрес, досягнутий у здійсненні цих прав:

а) протягом двох років після набуття чинності цієї Конвенцією для відповідної Держави-учасниці;

б) надалі - кожні п'ять років.

2. У доповідях, які подаються відповідно до цієї статті, зазначаються фактори і труднощі, якщо такі є, що впливають на ступінь виконання зобов'язань за цією Конвенцією. Доповіді містять також достатню інформацію, з тим щоб забезпечити Комітету повне розуміння дії Конвенції у даній країні.

3. Державі-учасниці, яка подала Комітету всебічну первинну інформацію, немає необхідності повторювати у наступних доповідях, що подаються відповідно до пункту 1 підпункту «b» цієї статті, раніше викладену основну інформацію.

4. Комітет може запитувати у Держав-учасниць додаткову інформацію, що стосується здійснення цієї Конвенції.

5. Доповіді про діяльність Комітету раз на два роки представляються Генеральній Асамблеї через Економічну та Соціальну Раду.

6. Держави-учасниці забезпечують широку гласність своїм доповідям у власних країнах.

Стаття 45

З метою сприяння ефективному здійсненню Конвенції та заохочення міжнародного співробітництва в галузі, охоплюваній цією Конвенцією:

а) спеціалізовані установи, Дитячий фонд Організації Об'єднаних Націй та інші органи Організації Об'єднаних Націй мають право бути представленими при розгляді питань про здійснення таких положень цієї Конвенції, які входять до сфери їх повноважень.

Комітет може запропонувати спеціалізованим установам, Дитячому фонду Організації Об'єднаних Націй та іншим компетентним органам, якщо він вважає це за доцільне, подавати висновки експертів щодо здійснення Конвенції у тих галузях, які входять до сфери їх відповідних повноважень. Комітет може запропонувати спеціалізованим установам, Дитячому фонду Організації

Об'єднаних Націй та іншим органам Організації Об'єднаних Націй подавати доповіді про здійснення Конвенції у галузях, що входять до сфери їх діяльності;

b) Комітет направляє, якщо він вважає за доцільне, до спеціалізованих установ, Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй та інших компетентних органів будь-які доповіді Держав-учасниць, в яких вміщені прохання про технічну консультацію чи допомогу або йдеться про потреби в цьому, зазначені зауваження та пропозиції Комітету, якщо такі є, щодо таких прохань чи зауважень;

c) Комітет може рекомендувати Генеральній Асамблеї запропонувати Генеральному секретарю провести від її імені дослідження з питань, що стосуються прав дитини;

d) Комітет може вносити пропозиції і рекомендації загального характеру, засновані на інформації, одержаній відповідно до статей 44 і 45 цієї Конвенції. Такі пропозиції і рекомендації загального характеру направляються будь-якій зацікавленій Державі-учасниці і повідомляються Генеральній Асамблеї поряд із зауваженнями Держав-учасниць, якщо такі є.

Частина III

Стаття 46

Ця Конвенція відкрита для підписання її всіма державами.

Стаття 47

Ця Конвенція підлягає ратифікації. Ратифікаційні грамоти здаються на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 48

Ця Конвенція відкрита для приєднання до неї будь-якої держави. Документи про приєднання здаються на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 49

1. Ця Конвенція набуває чинності на тридцятий день після дати здачі на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй двадцятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

2. Для кожної держави, яка ратифікує цю Конвенцію або приєднується до неї після здачі на зберігання двадцятої ратифікаційної грамоти або документа про приєднання, ця Конвенція набирає чинності на тридцятий день після здачі такою державою на зберігання її ратифікаційної грамоти або документа про приєднання.

Стаття 50

1. Будь-яка Держава-учасниця може запропонувати поправку і подати її Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

Генеральний секретар потім направляє запропоновану поправку Державам-учасницям з проханням повідомити його, чи висловлюються вони за скликання конференції Держав-учасниць з метою розгляду цих пропозицій і проведення по них голосування. Якщо протягом чотирьох місяців, починаючи з дати такого повідомлення, принаймні третина Держав-учасниць висловиться за таку конференцію, Генеральний секретар скликає цю конференцію під егідою Організації Об'єднаних Націй. Будь-яка поправка, прийнята більшістю Держав-учасниць, які присутні та голосують на цій конференції, подається Генеральній Асамблеї на її затвердження.

2. Поправка, прийнята згідно з пунктом 1 цієї статті, набуває чинності після затвердження її Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй та прийняття її більшістю у дві третини Держав-учасниць.

3. Коли поправка набуває чинності, вона стає обов'язковою для тих Держав-учасниць, які її прийняли, а

для інших Держав-учасниць залишаються обов'язковими положення цієї Конвенції і будь-які попередні поправки.

Стаття 51

1. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй отримує та розсилає всім державам текст застережень, зроблених державами у момент ратифікації або приєднання.

2. Застереження, не сумісні з цілями і завданнями цієї Конвенції, не допускаються.

3. Застереження можуть бути зняті у будь-який час шляхом відповідного повідомлення, направленого Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй, який потім повідомляє про це всі держави. Таке повідомлення набуває чинності з дня отримання його Генеральним секретарем.

Стаття 52

Будь-яка Держава-учасниця може денонсувати цю Конвенцію шляхом письмового повідомлення Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй. Денонсація набуває чинності через рік після отримання повідомлення Генеральним секретарем.

Стаття 53

Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй призначається депозитарієм цієї Конвенції.

Стаття 54

Оригінал цієї Конвенції, англійський, арабський, іспанський,

китайський, російський і французький тексти якої є однаково автентичними, здається на зберігання Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй.

НА ПОСВІДЧЕННЯ ЧОГО нижчепідписані повноважні представники, належним чином на те уповноважені своїми відповідними урядами, підписали цю Конвенцію.

<http://zakon.rada.gov.ua>

Педагогічне видання

ТИХИЙ Олекса

ДУМКИ ПРО ВИХОВАННЯ

Видання друге, доповнене

Відповідальні за випуск:

*Тихий Володимир, Шаповалов Євген
Огнева Людмила, Курбацька Ірина*

Оригінал-макет:

Огнева Людмила

Підписано до друку . Формат
Ум. друк. арк. . Друк лазерний. Зам. № . Наклад
100 прим.

Віддруковано у друкарні "Норд Комп'ютер" на
цифрових лазерних видавничих комплексах Rank Xerox
DocuTech 135 і DocuColor 2060.

Україна, м. Донецьк, 83003, вул. Разенкова, 6,
Тел.: (062) 389-73-82, 389-73-86

ТИХИЙ Олекса (1927-1984) – український правозахисник. Народився на Донеччині, закінчив філософський факультет Московського університету. 1956 року за протест проти радянської інтервенції в Угорщині заарештований і засуджений на 7 років таборів і 5 років позбавлення громадянських прав. Автор публіцистичних статей про становище української мови, порушення прав людини. Один з членів-засновників УГГ. У лютому 1977 року арештований вдруге, у червні того ж року його судили в Дружківці на Донеччині разом з Миколою Руденком і засудили до 10 років позбавлення волі в каторжному таборі і 5 років заслання. Покарання відбував у кучинському таборі ВС 389/36. Помер у в'язничній лікарні. 19 листопада 1989 року відбулося перепоховання останків Олекси Тихого та його побратимів Василя Стуса і Юрія Литвина на Байковому цвинтарі в Києві.

Товариство
ім. Олекси Тихого